

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Каліфікаційна робота

На тему : «Гендерні особливості прояву тривожності у студентської молоді»

Студентки 2 курсу групи ЗПС -62 другого
(магістерського) рівня вищої освіти освітньо-
професійної програми «Психології» за
спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ

Москаленко Орина Олегівна

Керівник: к. психол. Н., доц. ЗВО

Зуєв І.А.

Чотирьохрівнева шкала оцінювання

Кількість балів :

Члени комісії

Харків – 2024 рік

Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА
ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ
професійної освіти Галузь знань
05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Практична психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Зуєв І.А.

« ____ » _____ 2020

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Москаленко Орина Олегівна

1. Тема дипломної роботи: «Гендерні особливості прояву тривожності серед студентів» затверджена наказом ректора від «[Дата]» № [Номер наказу].
2. Термін виконання роботи: з [Дата початку] до [Дата завершення].
3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до першого, другого та третього розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 87 сторінок, з них обсяг основного тексту 75 сторінок і містить 8 таблиць, 0 рисунків, список використаних джерел та літератури нараховує 55 позицій. Загальний обсяг роботи - 87.
4. Зміст пояснювальної записки: Вступ; Розділ I. Теоретичні аспекти тривожності та гендерних відмінностей; Висновки до першого розділу;

Розділ II. Методичний підхід до вивчення впливу соціокультурних та середовищних факторів на тривожність у студентської молоді; Висновки до другого розділу; Розділ III. Діагностика та інтервенції для зменшення тривожності у студентській молоді; Висновки до третього розділу; Загальні висновки; Список використаних джерел та літератури; Додатки.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного матеріалу): 8 таблиць, 0 рисунків.

Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження	09.10.2024	
2.	Формулювання мети, завдання досліджень. Складання попереднього плану роботи. Узгодження з керівником	15.10.2024	
3.	Написання основної частини. Перше читання керівника	16.11.2024	
4.	Написання вступу, висновків. Уточнення плану дипломної роботи	23.11.2024	
5.	Оформлення роботи згідно методичних рекомендацій. Подання керівникові	30.11.2024	
6.	Попередній захист дипломної роботи	08.12.2024	
7.	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	14.12.2024	
8.	Подання остаточного варіанта на кафедру	15.12.2024	
9.	Захист роботи	24.12.2024	

8. Дата видачі завдання: « _____ » _____ 2024 р.

Керівник дипломної роботи _____ Зуєв І.А.

Завдання прийняв до виконання _____

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Гендерні особливості прояву тривожності серед студентів»: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до першого, другого та третього розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 87 сторінок, з них обсяг основного тексту 75 сторінок і містить 8 таблиць, 0 рисунків, список використаних джерел та літератури нараховує 55 позицій. Загальний обсяг роботи - 87.

Об'єкт дослідження – тривожність серед студентів.

Предмет дослідження – гендерні особливості прояву тривожності у студентів.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальному вивченні гендерних відмінностей у прояві тривожності серед студентів, а також аналізі ефективності різних психологічних програм та інтервенцій для зниження рівня тривожності.

У дипломній роботі розкрито поняття тривожності, зокрема: особливості її виникнення та прояву, вплив на функціонування особистості. Описано гендерні відмінності у рівнях тривожності, а саме вплив соціокультурних та середовищних факторів. Проаналізовано ефективність різних психологічних інтервенцій, включаючи медитацію, когнітивно-поведінкову терапію, групову підтримку та психоедукацію.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали дипломної роботи можуть використовуватися професорсько-викладацьким складом у процесі проведення навчальних занять з дисциплін, які включають питання тривожності серед студентів, а також психологам консультативних центрів, які працюють із тривожністю у студентів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ТРИВОЖНІСТЬ, ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ, СТУДЕНТИ, ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА, МЕДИТАЦІЯ, КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВА ТЕРАПІЯ, ПСИХОЕДУКАЦІЯ

ЗМІСТ

ВСТУП	8
Розділ 1. Теоретичні аспекти тривожності та гендерних відмінностей	
1.1 Визначення та класифікація тривожності.....	11
1.2 Гендерні відмінності в проявах та переживанні тривожності.....	22
1.3 Психологічні механізми, що лежать в основі гендерних відмінностей у тривожності.....	29
ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ	37
Розділ 2. Методичний підхід до вивчення впливу соціокультурних та середовищних факторів на тривожність у студентської молоді	
2.1 Діагностичний інструментарій для оцінки ролі статевих ролей та соціальних очікувань у формуванні тривожності: Шкала ролі гендеру Бема (Bem Sex Role Inventory, BSRI).....	39
2.2 Діагностичний інструментарій для визначення впливу сімейного середовища на розвиток тривожності у студентської молоді: Шкала сімейного клімату (Family Environment Scale, FES).....	47
2.3 Діагностичний інструментарій для оцінки взаємодії з ровесниками та соціального оточення як факторів ризику або захисту від тривожності: Шкала соціальної підтримки (Social Support Questionnaire, SSQ).....	55
2.4 Діагностичний інструментарій для діагностики тривожності у студентської молоді: психометричні методи та психологічні тести	
Шкала тривожності Гамільтона (Hamilton Anxiety Rating Scale, HAM-A)	
Опитувальник тривожності Бека (Beck Anxiety Inventory, BAI)	
Шкала загальної тривожності Голдберга (Goldberg Generalized Anxiety Disorder Scale, GAD-7)	61
ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ	68
Розділ 3. Діагностика та інтервенції для зменшення тривожності у студентській молоді	
3.1 Опис діагностичного інструментарію.....	70

3.2 Результати діагностичного дослідження тривожності у студентів	76
3.3 Висновки за результатами діагностики	82
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі проблеми психічного здоров'я займають одне з провідних місць у структурі загальної захворюваності, особливо серед молоді. Тривожні розлади стали одними з найпоширеніших психологічних проблем серед студентів, впливаючи на їхню здатність до навчання, соціалізації та загальне благополуччя. Соціально-економічні зміни, високі вимоги до академічних успіхів, а також численні соціальні та особистісні виклики створюють сприятливий ґрунт для розвитку тривожних станів у молодих людей. Зростаюча кількість досліджень підтверджує, що тривожність серед студентів не лише погіршує їхню якість життя, але й може мати довготривалі негативні наслідки для їхнього психічного та фізичного здоров'я.

Гендерні особливості у проявах тривожності студентської молоді стають все більш важливими у контексті розробки ефективних методів діагностики та інтервенцій. Вивчення гендерних відмінностей у переживаннях тривожності дозволяє більш точно ідентифікувати ризикові групи та розробляти цільові програми психологічної підтримки. Наприклад, деякі дослідження показують, що жінки частіше зазнають тривожних розладів, тоді як чоловіки можуть демонструвати інші, менш очевидні форми тривожності. Розуміння цих особливостей сприятиме створенню індивідуалізованих підходів до психологічної допомоги, що враховують специфіку гендерних відмінностей, та допоможе студентам краще адаптуватися до вимог академічного та соціального життя.

Актуальність дослідження гендерних аспектів тривожності серед студентів полягає у необхідності вдосконалення діагностичних інструментів і підходів до психотерапії. Це дозволить забезпечити більш ефективну підтримку молоді, зменшити рівень тривожності та підвищити якість їхнього життя, що є важливим завданням сучасної психології та педагогіки.

Предметом дослідження є специфіка прояву тривожності у студентів різної статі.

Об'єктом дослідження є тривожність студентів вищих навчальних закладів.

Метою даної роботи є дослідження гендерних особливостей прояву тривожності серед студентської молоді.

Завдання дослідження:

1. Вивчити теоретичні основи гендерних особливостей прояву тривожності.
2. Проаналізувати методи діагностики тривожності серед студентів.
3. Провести емпіричне дослідження для вивчення гендерних відмінностей у тривожності студентської молоді.
4. Охарактеризувати психологічний інструментарій корекції тривожності у молодих людей

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що існують значущі гендерні відмінності у рівнях тривожності серед студентської молоді, які можуть бути обумовлені різницею в соціальних очікуваннях, стратегіях справляння із стресом та культурними нормами поведінки, які різняться для чоловіків та жінок.

Інформаційна база полягає у використанні наукових публікацій, статистичних даних, результатів анкетування студентів та інтерв'ю з психологами.

Для досягнення поставлених завдань використовуються такі **методи дослідження**, як анкетування, інтерв'ювання, статистичний аналіз, порівняльний аналіз.

Характеристика вибірки. Вибірка для дослідження включає студентів вищих навчальних закладів різних регіонів України, вікової категорії від 18 до 25 років. Загальна кількість респондентів складає 100 осіб, з яких 50% становлять жінки та 50% чоловіки. Студенти представляють різні спеціальності, включаючи гуманітарні, технічні, медичні та соціальні науки,

що дозволяє оцінити гендерні особливості прояву тривожності в різних академічних контекстах. Вибірка стратифікована за типом навчального закладу (університети, інститути, академії) та рівнем акредитації, що забезпечує репрезентативність дослідження.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані в психологічних службах вищих навчальних закладів для розробки і впровадження програм підтримки студентів, а також у наукових дослідженнях з гендерної психології.

Розділ 1. Теоретичні аспекти тривожності та гендерних відмінностей

1.1 Визначення та класифікація тривожності

Тривожність є складним і багатогранним психологічним феноменом, який охоплює широкий спектр емоційних, когнітивних та фізіологічних проявів. Відрізняючись від простої тривоги, яка є природною реакцією організму на загрозу, тривожність представляє собою стійке, нерідко невинуватиме відчуття напруги та занепокоєння.

Психологічні дослідження пропонують різні визначення тривожності, акцентуючи увагу на її різних аспектах. Так, відповідно до когнітивно-поведінкової теорії, тривожність виникає як результат неадекватного оцінювання ситуацій і власних можливостей, що призводить до перманентного очікування негативних подій [1].

Медичні джерела також приділяють значну увагу визначенню тривожності, розглядаючи її як симптом, що супроводжує різні психічні розлади, такі як генералізований тривожний розлад, панічний розлад, соціальна фобія та інші. Відповідно до Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10) та Діагностичного і статистичного посібника з психічних розладів (DSM-5), тривожні розлади класифікуються на основі симптоматики та тривалості проявів, що дозволяє лікарям визначати найбільш ефективні підходи до їх лікування.

Аналізуючи відмінності між поняттями "тривога" та "тривожність", важливо зазначити, що тривога є природною реакцією на реальну загрозу, яка викликає мобілізацію організму для боротьби або втечі. Тривожність, у свою чергу, є більш стійким станом, який може виникати без явної причини і супроводжуватися низкою неприємних фізіологічних відчуттів, таких як прискорене серцебиття, пітливість, тремор тощо .

Особливу увагу в контексті визначення тривожності слід приділити її когнітивним та емоційним аспектам. Когнітивний компонент тривожності включає негативні думки та очікування, які постійно супроводжують особу і

заважають її нормальній життєдіяльності. Ці думки часто мають ірраціональний характер і можуть посилюватися в умовах невизначеності чи стресу. Емоційний компонент тривожності характеризується відчуттями страху, напруження та безпорадності, які можуть призводити до депресивних станів і зниження загальної якості життя.

Розуміння тривожності потребує також звернення до її етіології та факторів, які сприяють її виникненню та розвитку. Тривожність може бути викликана комплексом біологічних, психологічних та соціальних чинників. З біологічної точки зору, генетична схильність до тривожних розладів є важливим аспектом, що пояснює наявність тривожності у членів однієї родини. Дослідження нейробиології тривожності показали, що дисбаланс певних нейротрансмітерів, таких як серотонін, норепінефрин та ГАМК (гамма-аміномасляна кислота), може сприяти розвитку тривожних станів [2].

Психологічні фактори, які впливають на тривожність, включають в себе індивідуальні особливості, такі як підвищена чутливість до стресу, низька самооцінка, перфекціонізм та негативний стиль мислення. Наприклад, люди з підвищеною тривожністю часто схильні до катастрофізації - тенденції сприймати нейтральні або незначні події як катастрофічні. Ця когнітивна спотвореність підсилює відчуття тривоги і призводить до хронічного стресу.

Соціальні чинники, такі як травматичні події, соціальна ізоляція, економічна нестабільність та міжособистісні конфлікти, також відіграють значну роль у розвитку тривожності. Сучасні дослідження показують, що соціальні медіа та постійна доступність інформації можуть збільшувати рівень тривожності через постійний інформаційний тиск та страх пропустити важливу інформацію (FOMO - fear of missing out).

Крім того, гендерні відмінності в тривожності також заслуговують на окрему увагу. Дослідження показують, що жінки більш схильні до розвитку тривожних розладів порівняно з чоловіками. Це може бути пов'язано з гормональними змінами, культурними очікуваннями та ролями, а також з різним підходом до стресових ситуацій. Наприклад, жінки часто стикаються з

більшим соціальним тиском і очікуваннями щодо їхньої поведінки та зовнішнього вигляду, що може призводити до підвищеного рівня тривожності [3].

Таблиця 1.1.

Фактори, що впливають на психоемоційний стан та їх приклади

Фактор	Опис	Приклади впливу
Біологічні	Генетична схильність, нейротрансмітерний дисбаланс, гормональні зміни	Дисбаланс серотоніну та норепінефрину, сімейна історія тривожних розладів, гормональні зміни під час менструального циклу та менопаузи.
Психологічні	Індивідуальні особливості, стиль мислення, перфекціонізм	Катастрофізація (сприйняття нейтральних або незначних подій як катастрофічних), низька самооцінка, високий рівень перфекціонізму, підвищена чутливість до стресу, негативний стиль мислення.
Соціальні	Травматичні події, соціальна ізоляція, економічна нестабільність, міжособистісні конфлікти	Вплив дитячих травм, соціальна ізоляція через розрив з соціальним оточенням, фінансові проблеми та борги, конфлікти у відносинах та на роботі, вплив соціальних медіа (FOMO).
Гендерні відмінності	Різні культурні очікування та ролі, гормональні впливи, відмінний підхід до стресу	Соціальний тиск на жінок щодо відповідності культурним стандартам, гормональні цикли (наприклад, ПМС), відмінності у стратегічному підході до вирішення стресових ситуацій між чоловіками та жінками.

Тривожність є складним, багатокомпонентним явищем, яке потребує комплексного підходу для його розуміння та лікування. Вивчення її біологічних, психологічних та соціальних аспектів, а також врахування гендерних відмінностей, дозволяє більш ефективно діагностувати та лікувати тривожні розлади, забезпечуючи таким чином покращення якості життя людей.

Класифікація тривожності є важливим аспектом її вивчення, оскільки вона дозволяє глибше зрозуміти різні форми цього психологічного явища та розробити ефективні методи його подолання. Тривожність може проявлятися в різних формах, які залежать від індивідуальних, ситуаційних та екзистенційних чинників. Розглянемо основні види тривожності та їх

класифікацію відповідно до Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10) та Діагностичного і статистичного посібника з психічних розладів (DSM-5).

Ситуаційна тривожність виникає у відповідь на конкретні ситуації, що сприймаються як загрозливі або стресові. Це природна реакція організму, яка допомагає мобілізувати ресурси для подолання небезпеки. Однак, коли ситуаційна тривожність стає надмірною і невиправданою, вона може перетворитися на тривожний розлад. Наприклад, людина може відчувати сильну тривожність перед публічним виступом або важливою подією, що значно ускладнює її функціонування.

Особистісна тривожність є стійкою характеристикою індивідуума і відображає його схильність до переживання тривоги у різних життєвих ситуаціях. Це тривала форма тривожності, яка не залежить від конкретних обставин, а є частиною особистісного профілю. Люди з високим рівнем особистісної тривожності часто мають низьку самооцінку, схильність до катастрофізації та перфекціонізму, що підсилює їхній загальний рівень тривоги[4].

Екзистенційна тривожність пов'язана з глибокими філософськими питаннями та переживаннями, що стосуються сенсу життя, смерті, свободи та відповідальності. Вона виникає в результаті усвідомлення власної смертності та безпорадності перед невизначеністю майбутнього. Екзистенційна тривожність може бути поштовхом до особистісного зростання та пошуку сенсу життя, але також може призводити до глибоких депресивних станів та екзистенційної кризи.

Для більш структурованого розуміння тривожності використовуються класифікації, такі як МКХ-10 та DSM-5. Міжнародна класифікація хвороб (МКХ-10) виділяє кілька типів тривожних розладів, зокрема генералізований тривожний розлад, панічний розлад, фобії, obsесивно-компульсивний розлад та посттравматичний стресовий розлад. Кожен з цих розладів має свої специфічні критерії діагностики, що дозволяє лікарям більш точно визначати та лікувати ці стани [5].

Генералізований тривожний розлад (ГТР) характеризується стійким та надмірним занепокоєнням з приводу різних аспектів життя, що триває не менше шести місяців. Пацієнти з ГТР часто відчувають втому, дратівливість, м'язову напругу та порушення сну. Панічний розлад включає в себе раптові напади сильної тривоги, які супроводжуються фізіологічними симптомами, такими як прискорене серцебиття, пітливість, тремор та відчуття задухи. Фобії є інтенсивним, ірраціональним страхом перед конкретними об'єктами або ситуаціями, які насправді не є небезпечними. Обсесивно-компульсивний розлад (ОКР) характеризується нав'язливими думками (обсесіями) та ритуальними діями (компульсіями), що повторюються і викликають значний дискомфорт. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) розвивається після пережиття травматичної події і включає в себе симптоми, такі як флешбеки, нічні кошмари, та уникання ситуацій, що нагадують про травму.

Таким чином, класифікація тривожності є важливим інструментом для її розуміння та лікування. Вона дозволяє ідентифікувати різні форми тривожності, визначити їхні причини та розробити ефективні методи терапії. Комплексний підхід до вивчення тривожності, який включає в себе ситуаційні, особистісні та екзистенційні аспекти, а також використання класифікацій МКХ-10 та DSM-5, сприяє глибшому розумінню цього складного психологічного явища та покращенню психічного здоров'я пацієнтів.

Таблиця 1.2.

Класифікація тривожності

Вид тривожності	Опис	Приклади
Ситуаційна тривожність	Виникає у відповідь на конкретні загрозливі або стресові ситуації.	Тривожність перед публічним виступом, іспитами, важливими подіями.
Особистісна тривожність	Стійка характеристика індивідуума, що відображає його схильність до тривоги у різних ситуаціях.	Постійна тривожність без явної причини, низька самооцінка, перфекціонізм.
Екзистенційна тривожність	Пов'язана з глибокими філософськими питаннями та переживаннями про сенс життя, смерть тощо.	Відчуття безпорадності перед невизначеністю майбутнього, екзистенційні кризи.

Генералізований тривожний розлад	Стійке та надмірне занепокоєння з приводу різних аспектів життя, що триває не менше 6 місяців.	Втому, дратівливість, м'язову напругу, порушення сну.
Панічний розлад	Раптові напади сильної тривоги з фізіологічними симптомами.	Прискорене серцебиття, пітливість, тремор, відчуття задухи.
Фобії	Інтенсивний, ірраціональний страх перед конкретними об'єктами або ситуаціями.	Страх перед висотою (акрофобія), страх перед тваринами (зоофобія), страх перед соціальними ситуаціями (соціофобія).
Обсесивно-компульсивний розлад	Нав'язливі думки (обсесії) та ритуальні дії (компульсії), що повторюються і викликають дискомфорт.	Постійне миття рук, перевірка замків, нав'язливі думки про чистоту або порядок.
Посттравматичний стресовий розлад	Розвивається після пережиття травматичної події з симптомами, що нагадують про травму.	Флешбеки, нічні кошмари, уникання ситуацій, що нагадують про травму.

Крім традиційних видів тривожності, описаних вище, існують також інші форми та підтипи, які заслуговують на окрему увагу. Одним із таких підтипів є соціальна тривожність, яка характеризується інтенсивним страхом соціальних ситуацій та взаємодій. Люди з соціальною тривожністю часто бояться бути осміяними, приниженими або негативно оціненими іншими. Це може значно ускладнювати їхнє професійне та особисте життя, призводячи до уникання соціальних контактів та ізоляції.

Соціальна тривожність може проявлятися у різних формах, від страху перед публічними виступами до загальної сором'язливості та боязні спілкування з незнайомими людьми. Цей вид тривожності часто починається в підлітковому віці і може тривати протягом усього життя, якщо не вжити належних заходів для його подолання. Психотерапія, зокрема когнітивно-поведінкова терапія, та медикаментозне лікування можуть бути ефективними методами для зменшення симптомів соціальної тривожності [6].

Ще один важливий аспект класифікації тривожності стосується специфічних фобій, які є інтенсивним страхом перед певними об'єктами або ситуаціями. Ці фобії можуть включати страх перед висотою (акрофобія),

закритими просторами (клаустрофобія), польотами (авіофобія), певними тваринами (зоофобія) та багатьма іншими. Специфічні фобії часто розвиваються в дитинстві і можуть бути результатом травматичного досвіду або навчання через спостереження.

Обсесивно-компульсивний розлад (ОКР) є ще однією формою тривожного розладу, яка характеризується наявністю нав'язливих думок (обсесій) і ритуальних дій (компульсій), що повторюються. Люди з ОКР можуть відчувати постійну потребу виконувати певні дії, такі як миття рук, перевірка замків або порядок, щоб зменшити тривогу, викликану нав'язливими думками. Цей розлад може значно впливати на якість життя і потребує спеціалізованого лікування, яке включає психотерапію та медикаментозну терапію.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) розвивається після пережиття травматичної події і включає в себе симптоми, що нагадують про травму. Це можуть бути флешбеки, нічні кошмари, емоційна відстороненість, дратівливість та уникання ситуацій, що нагадують про травму. ПТСР може виникати після таких подій, як військові дії, насильство, природні катастрофи або аварії. Лікування ПТСР включає психотерапію, зокрема когнітивно-поведінкову терапію та терапію на основі експозиції, а також медикаментозне лікування для зменшення симптомів [7].

Класифікація тривожності є багатогранною і охоплює широкий спектр форм та підтипів, кожен з яких має свої унікальні характеристики та потребує специфічних підходів до діагностики та лікування. Вивчення різних видів тривожності та їх класифікація відповідно до МКХ-10 та DSM-5 дозволяє більш точно розуміти природу цих розладів та розробляти ефективні методи терапії, спрямовані на покращення психічного здоров'я пацієнтів.

Розвиток тривожності є складним процесом, який включає взаємодію біологічних, психологічних та соціальних чинників. Кожен з цих аспектів відіграє важливу роль у формуванні тривожних станів і може мати різний

вплив на різних людей залежно від їхніх індивідуальних особливостей та життєвих обставин.

Біологічні чинники є одним з основних елементів, які впливають на розвиток тривожності. Генетична схильність до тривожних розладів підтверджується численними дослідженнями, які показують, що тривожність може бути спадковою. Наприклад, якщо один з батьків страждає від тривожного розладу, ймовірність розвитку тривожності у дитини значно збільшується. Крім того, нейробіологічні дослідження вказують на важливість нейротрансмітерів, таких як серотонін, норепінефрин та ГАМК (гамма-аміномасляна кислота), у регуляції тривожних станів. Дисбаланс цих хімічних речовин у мозку може призводити до підвищеної тривожності [8].

Психологічні чинники також відіграють важливу роль у розвитку тривожності. Індивідуальні особливості, такі як підвищена чутливість до стресу, низька самооцінка, перфекціонізм та негативний стиль мислення, можуть сприяти підвищенню рівня тривоги. Люди з високим рівнем тривожності часто схильні до катастрофізації - тенденції сприймати нейтральні або незначні події як катастрофічні. Це когнітивне спотворення підсилює відчуття тривоги і призводить до хронічного стресу. Додатково, психологічні травми, пережиті в дитинстві або в дорослому віці, можуть залишати глибокі емоційні шрами, які проявляються у вигляді тривожних розладів.

Соціальні чинники також значно впливають на розвиток тривожності. Травматичні події, такі як втрата близької людини, розлучення, насильство або війна, можуть викликати сильний стрес та тривогу. Соціальна ізоляція, брак підтримки з боку родини та друзів, а також економічна нестабільність можуть підсилювати почуття тривоги. Сучасний інформаційний тиск, пов'язаний з постійною доступністю новин та соціальних медіа, також може сприяти підвищенню рівня тривожності. Страх пропустити важливу інформацію (FOMO - fear of missing out) та порівняння свого життя з ідеалізованими

образами в соціальних мережах можуть викликати відчуття незадоволеності та тривоги [9].

Особливу увагу слід приділити впливу генетичних та нейробіологічних аспектів на розвиток тривожності. Генетичні дослідження показують, що певні гени можуть підвищувати ризик розвитку тривожних розладів. Наприклад, мутації в генах, що кодують нейротрансмітери або їх рецептори, можуть змінювати функціонування мозку і робити людину більш вразливою до тривоги. Нейробіологічні дослідження також вказують на важливість структури та функцій певних ділянок мозку, таких як амігдала та гіпокамп, у формуванні тривожних реакцій. Амігдала, яка відповідає за обробку емоцій, може бути гіперактивною у людей з тривожними розладами, що призводить до надмірної реакції на стресові ситуації.

Роль стресу у розвитку тривожності також є ключовим фактором. Хронічний стрес може виснажувати резерви організму і призводити до дисбалансу в системі стрес-реакцій. Це може сприяти розвитку тривожних розладів, особливо якщо людина не має ефективних механізмів справляння зі стресом. Особистісні особливості, такі як ригідність мислення, схильність до уникання та низький рівень адаптивності, можуть ускладнювати здатність людини ефективно справлятися зі стресом і підвищувати ризик розвитку тривожності [10].

Соціальне оточення також відіграє важливу роль у формуванні тривожності. Підтримка з боку родини, друзів та колег може зменшувати відчуття тривоги і забезпечувати емоційну стабільність. Навпаки, відсутність соціальної підтримки, конфлікти та міжособистісні проблеми можуть підсилювати тривожність і сприяти розвитку тривожних розладів. Соціальні медіа, з одного боку, можуть забезпечувати можливість зв'язку та підтримки, але, з іншого боку, можуть створювати додатковий тиск і викликати тривогу через постійне порівняння себе з іншими.

Розвиток тривожності є результатом складної взаємодії біологічних, психологічних та соціальних чинників. Розуміння цих факторів та їхнього

впливу дозволяє більш точно діагностувати та ефективно лікувати тривожні розлади, що є важливим для забезпечення психічного здоров'я та благополуччя особи.

Генетичні дослідження демонструють, що тривожність має спадковий характер. Це підтверджують дослідження близнюків, які показують, що однояйцеві близнюки мають вищу конкордантність щодо тривожних розладів порівняно з різнояйцевими близнюками. Генетична схильність до тривожності може передаватися через кілька поколінь, що вказує на важливість генетичних факторів у розвитку цього стану. Важливо також зазначити, що генетична схильність не є визначальним фактором, а скоріше підвищує вразливість до тривожності, особливо в поєднанні з іншими чинниками [11].

Нейробіологічні аспекти тривожності включають дисбаланс нейротрансмітерів, таких як серотонін, норепінефрин та ГАМК. Серотонін, який відіграє ключову роль у регуляції настрою та тривоги, може бути знижений у людей з тривожними розладами. Це пояснює, чому антидепресанти, які підвищують рівень серотоніну, часто ефективні при лікуванні тривожності. Норепінефрин, що відповідає за реакцію "бий або тікай", також може бути дисбалансований, що призводить до підвищеної готовності до тривоги. ГАМК є гальмівним нейротрансмітером, який зменшує нервову збудливість, і його дефіцит може сприяти розвитку тривожних станів.

Психологічні чинники також значно впливають на розвиток тривожності. Психоаналітична теорія, започаткована Зигмундом Фрейдом, розглядає тривожність як результат внутрішнього конфлікту між різними компонентами психіки. Наприклад, конфлікт між бажаннями (ід) та моральними стандартами (суперего) може викликати сильну тривогу [12]. Когнітивно-поведінкова теорія акцентує увагу на ролі негативних мисленнєвих паттернів та вірувань у формуванні тривожності. Люди з тривожними розладами часто мають ірраціональні вірування, які підсилюють їхнє відчуття тривоги. Наприклад, вони можуть вважати, що якщо щось може піти не так, то воно обов'язково піде не так (катастрофізація).

Особистісні особливості також впливають на схильність до тривожності. Люди з високою чутливістю до стресу, перфекціонізмом, низькою самооцінкою та схильністю до уникання ситуацій, які викликають тривогу, мають вищий ризик розвитку тривожних розладів. Перфекціоністи, наприклад, часто ставлять перед собою нереалістичні цілі та відчувають сильну тривогу, якщо не можуть їх досягти. Низька самооцінка може призводити до відчуття невпевненості та постійного страху бути невизнаним або відхиленим [13].

Соціальні чинники, такі як травматичні події, соціальна ізоляція, економічна нестабільність та міжособистісні конфлікти, також відіграють важливу роль у розвитку тривожності. Досвід пережитої травми, наприклад, фізичного або емоційного насильства, може залишати глибокі психологічні шрами, які проявляються у вигляді тривожних розладів. Соціальна ізоляція та відсутність підтримки з боку близьких можуть підсилювати відчуття тривоги та безпорадності. Економічні труднощі, такі як втрата роботи або фінансові борги, можуть викликати хронічний стрес, який сприяє розвитку тривожності.

Міжособистісні конфлікти, наприклад, проблеми у стосунках з партнерами, родичами чи колегами, можуть значно підвищувати рівень тривоги. Конфлікти на роботі, зокрема, можуть призводити до відчуття несправедливості, страху перед втратою роботи та постійного стресу. Крім того, сучасний спосіб життя, що включає постійну присутність соціальних медіа, може створювати додатковий тиск. Соціальні медіа часто створюють ідеалізовані образи життя, що призводить до відчуття невдоволення власним життям і підвищення тривоги через порівняння з іншими [13].

Важливим аспектом є також вплив культурних та суспільних норм на розвиток тривожності. Культура може визначати, як люди сприймають і реагують на тривожність. У деяких культурах прояв тривоги може вважатися ознакою слабкості, що змушує людей приховувати свої почуття і не шукати допомоги. Навпаки, в культурах, де обговорення психічного здоров'я є

прийнятним, люди можуть відчувати менший сором і більше підтримки у пошуку допомоги.

Розуміння факторів, що впливають на розвиток тривожності, є ключовим для розробки ефективних методів лікування та профілактики. Психотерапія, зокрема когнітивно-поведінкова терапія, може допомогти людям змінити негативні мисленнєві паттерни та навчитися ефективним стратегіям справляння зі стресом. Медикаментозна терапія, яка включає антидепресанти та анксиолітики, може бути ефективною для зменшення симптомів тривожності. Соціальна підтримка та включення в групи підтримки також можуть значно допомогти у зменшенні відчуття ізоляції та підвищенні емоційного благополуччя [14].

Тривожність є багатофакторним явищем, що включає біологічні, психологічні та соціальні аспекти. Вивчення та розуміння цих чинників дозволяє більш ефективно діагностувати та лікувати тривожні розлади, забезпечуючи покращення якості життя та психічного здоров'я пацієнтів.

1.2 Гендерні відмінності в проявах та переживанні тривожності

Гендерні відмінності в проявах тривожності є важливим аспектом дослідження психічного здоров'я, оскільки вони впливають на діагностику, лікування та підтримку осіб з тривожними розладами. Дослідження показують, що жінки частіше страждають від тривожних розладів порівняно з чоловіками. Згідно з епідеміологічними даними, жінки вдвічі частіше за чоловіків повідомляють про симптоми генералізованого тривожного розладу, панічного розладу та специфічних фобій. Ця різниця може бути пов'язана як з біологічними, так і з соціальними чинниками [15].

Жінки, як правило, відчувають більш інтенсивні симптоми тривожності, які можуть включати емоційні, когнітивні та фізіологічні аспекти. Емоційні симптоми можуть проявлятися як надмірне занепокоєння, страх або паніка. Когнітивні аспекти тривожності у жінок часто включають негативні

мисленнєві патерни, такі як катастрофізація або постійне переосмислення негативних подій. Фізіологічні реакції на тривогу можуть включати прискорене серцебиття, пітливість, тремтіння та м'язову напругу.

Чоловіки, хоча і рідше повідомляють про тривожність, також можуть страждати від тривожних розладів, але їхні прояви можуть бути менш очевидними. Часто чоловіки приховують свої тривожні симптоми через соціальні стереотипи, які диктують, що вони повинні бути сильними та незворушними. Це може призводити до того, що чоловіки рідше звертаються за допомогою та підтримкою. Крім того, чоловіки можуть виражати тривожність через агресивну поведінку або зловживання алкоголем та наркотиками, що ускладнює діагностику тривожних розладів у них [16].

Соціальні ролі та культурні очікування значною мірою впливають на виявлення та прояви тривожності у чоловіків і жінок. Жінки часто займають роль основних вихователів у родині, що може створювати додатковий стрес та відповідальність, підвищуючи рівень тривожності. Сучасні соціальні очікування щодо жінок також включають успіх у кар'єрі, що може викликати конфлікт між професійними та особистими обов'язками. Це призводить до хронічного стресу і підвищення рівня тривожності.

Чоловіки, з іншого боку, часто стикаються з тиском соціальних очікувань щодо їхньої ролі як годувальників родини та основних джерел фінансової стабільності. Ці очікування можуть створювати значний стрес і підвищувати ризик розвитку тривожних розладів. Крім того, соціальні стереотипи, які вимагають від чоловіків приховувати свої емоції, можуть перешкоджати їм у пошуку допомоги та підтримки, що може погіршувати їхнє психічне здоров'я [17].

Фізіологічні реакції на стрес також можуть відрізнятися між чоловіками та жінками. Дослідження показують, що жінки мають більш виражену реакцію на стрес, що може бути пов'язано з гормональними змінами протягом менструального циклу, вагітності та менопаузи. Ці гормональні зміни можуть підсилювати тривожність та робити жінок більш вразливими до стресових

факторів. У чоловіків фізіологічні реакції на стрес часто включають підвищений рівень кортизолу та адреналіну, що може призводити до агресивної поведінки або підвищеного ризику серцево-судинних захворювань.

Важливо також враховувати, що культурні та соціальні фактори можуть значно впливати на те, як чоловіки та жінки виражають і переживають тривожність. У багатьох культурах жінкам більш прийнятно висловлювати свої емоції, тоді як чоловіків заохочують до стриманості та самоконтролю. Це може призводити до того, що жінки частіше шукають підтримки у друзів, родини або фахівців, тоді як чоловіки можуть відчувати тиск справлятися зі своїми проблемами самотійно. Цей соціальний тиск може посилювати тривожні стани у чоловіків, оскільки вони залишаються без необхідної підтримки [18].

Існують гендерні відмінності у схильності до різних видів тривожних розладів. Наприклад, жінки частіше страждають від генералізованого тривожного розладу та панічних розладів, тоді як чоловіки можуть бути більш схильні до соціальних фобій. Дослідження показують, що жінки частіше повідомляють про симптоми тривожності, пов'язані з побутовими та сімейними проблемами, тоді як чоловіки можуть більше турбуватися про роботу та фінансові питання. Це пов'язано з тим, що чоловіки та жінки часто виконують різні соціальні ролі, які визначають їхні основні джерела стресу та тривоги.

Також варто зазначити, що жінки частіше страждають від коморбідних станів, таких як депресія та тривожність. Це може пояснюватися взаємодією біологічних факторів, таких як гормональні зміни, та психологічних факторів, таких як негативний стиль мислення та підвищена чутливість до стресу. Високий рівень коморбідності у жінок може робити діагностику та лікування тривожних розладів більш складним, оскільки потрібно враховувати кілька психічних станів одночасно. [19]

У чоловіків тривожність часто проявляється через соматичні симптоми, такі як головні болі, проблеми з травленням та м'язова напруга. Ці симптоми

можуть бути результатом того, що чоловіки рідше визнають свої емоційні проблеми і шукають допомогу тільки тоді, коли фізичні симптоми стають нестерпними. Це може призводити до недооцінки реальної поширеності тривожних розладів серед чоловіків та недостатньої уваги до їхніх психічних потреб.

Суспільні стереотипи також відіграють значну роль у тому, як тривожність сприймається та лікується у чоловіків і жінок. Жінки можуть відчувати менший стигмат щодо пошуку допомоги для психічного здоров'я, тоді як чоловіки можуть стикатися з негативними наслідками через культурні очікування щодо їхньої емоційної стійкості. Це може призводити до того, що чоловіки рідше звертаються за психологічною допомогою і частіше використовують шкідливі способи справляння зі стресом, такі як зловживання алкоголем або наркотиками.

Гендерні відмінності в переживанні та подоланні тривожності є важливою темою для розуміння того, як різні статі взаємодіють зі стресовими ситуаціями та розвивають механізми справляння з тривогою. Чоловіки та жінки по-різному реагують на тривогу через сукупність психологічних, соціальних та культурних факторів, що впливають на їхнє психічне здоров'я та поведінкові стратегії.

Психологічні механізми відіграють важливу роль у тому, як чоловіки та жінки обробляють тривогу. Жінки, як правило, більш емоційно виразні, що може дозволяти їм легше ділитися своїми почуттями та шукати підтримку. Вони частіше використовують емоційно-орієнтовані стратегії подолання тривоги, такі як обговорення своїх проблем з друзями та родиною, або звернення до психолога. Ці стратегії дозволяють жінкам отримувати емоційну підтримку та зменшувати рівень тривожності через соціальну взаємодію [20].

Чоловіки, з іншого боку, можуть мати тенденцію уникати обговорення своїх емоцій через соціальні стереотипи, які диктують, що чоловіки повинні бути сильними та самодостатніми. Це може призводити до використання більш активних або проблемо-орієнтованих стратегій подолання тривоги,

таких як фізична активність, участь у спорті або робота над конкретними завданнями для відволікання від тривожних думок. Водночас, чоловіки можуть частіше вдаватися до шкідливих способів справляння зі стресом, таких як зловживання алкоголем чи наркотиками, що може погіршувати їхнє психічне здоров'я у довгостроковій перспективі.

Соціальні механізми також впливають на те, як чоловіки та жінки переживають і справляються з тривожністю. Соціальна підтримка відіграє ключову роль у зменшенні тривоги. Жінки частіше шукають і отримують соціальну підтримку від друзів, родини та колег, що може знижувати рівень тривожності та забезпечувати емоційну стабільність. Навпаки, чоловіки можуть відчувати тиск суспільних очікувань бути самостійними та незалежними, що може перешкоджати їм у пошуку підтримки та відкритому обговоренні своїх проблем [21].

Гендерні стереотипи також впливають на звернення за допомогою та використання різних стратегій подолання тривожності. Жінки можуть відчувати менший стигмат щодо звернення за психологічною допомогою, тоді як чоловіки можуть стикатися з негативними наслідками через очікування, що вони повинні бути емоційно стриманими. Це може призводити до того, що чоловіки рідше звертаються до терапевтів або психіатрів і частіше намагаються справлятися з тривогою самостійно.

Стратегії подолання тривожності можуть включати різні методи, такі як когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), медитація, фізична активність та інші техніки релаксації. КПТ є ефективним методом для зменшення тривожності, який допомагає людям змінювати негативні мисленнєві патерни та розвивати позитивні стратегії поведінки. Жінки частіше звертаються до КПТ та інших форм психотерапії, тоді як чоловіки можуть обирати фізичну активність як спосіб зниження тривожності. Фізична активність, така як біг, йога або спортивні заняття, може бути ефективною стратегією для обох статей, оскільки вона сприяє виробленню ендорфінів та зниженню рівня стресу [22].

Медитація та техніки релаксації також є ефективними методами подолання тривожності, які можуть використовуватися як чоловіками, так і жінками. Ці техніки допомагають знижувати фізіологічну збудливість та заспокоювати розум, що може бути корисним у зменшенні симптомів тривожності. Жінки можуть частіше використовувати медитацію та йогу як частину своїх стратегій подолання тривоги, тоді як чоловіки можуть віддавати перевагу фізичним вправам або технікам дихання.

Гендерні відмінності в переживанні та подоланні тривожності є складними і включають різні психологічні, соціальні та культурні аспекти. Розуміння цих відмінностей є важливим для розробки ефективних програм підтримки та лікування, які враховують специфічні потреби чоловіків і жінок. Лише інтегрований підхід, що включає біологічні, психологічні та соціальні фактори, може забезпечити оптимальні результати у справлянні з тривожністю та покращенні психічного здоров'я для всіх.

Однією з ключових відмінностей у переживанні тривожності між чоловіками та жінками є спосіб, у який вони виражають свої емоції та шукають підтримку. Жінки, як правило, більш відкрито говорять про свої почуття, що дозволяє їм швидше отримувати соціальну підтримку. Вони активно залучають друзів, родину та фахівців до обговорення своїх проблем, що сприяє зниженню рівня тривожності та забезпеченню емоційної стабільності. Це не лише допомагає жінкам впоратися з тривожністю, але й створює позитивне середовище, в якому вони можуть отримувати необхідну допомогу та розуміння [23].

Чоловіки, навпаки, часто відчують тиск щодо збереження емоційної стриманості, що може ускладнювати їхнє звернення за допомогою. Соціальні стереотипи, які диктують, що чоловіки повинні бути сильними та незалежними, можуть змушувати їх приховувати свої емоції та намагатися справлятися з проблемами самостійно. Це може призводити до того, що чоловіки рідше звертаються до психологів або терапевтів, що збільшує ризик розвитку хронічних тривожних розладів. Крім того, відсутність соціальної

підтримки може підсилювати відчуття ізоляції та безпорадності, що ускладнює подолання тривожності.

Застосування різних стратегій подолання тривожності також відрізняється між чоловіками та жінками. Жінки часто використовують когнітивно-поведінкову терапію (КПТ), яка є ефективним методом для зміни негативних мисленнєвих патернів та розробки нових, більш адаптивних стратегій поведінки. КПТ допомагає жінкам зрозуміти свої тривожні думки та навчитися управляти ними, що сприяє зменшенню тривожності та покращенню загального психічного здоров'я. Окрім цього, жінки часто використовують техніки релаксації, такі як медитація, йога та дихальні вправи, які допомагають знизити фізіологічну збудливість та заспокоїти розум [24].

Чоловіки, з іншого боку, частіше обирають фізичну активність як спосіб зниження тривожності. Заняття спортом, такими як біг, тренування в залі або командні види спорту, можуть допомагати зменшити рівень стресу та підвищити вироблення ендорфінів, що покращує настрій та знижує відчуття тривоги. Фізична активність також може слугувати як форма відволікання від тривожних думок та надає можливість спрямувати енергію в конструктивне русло. Однак, важливо зазначити, що хоча фізична активність є корисною, вона не повинна бути єдиним методом справляння зі стресом. Інтеграція різних підходів, включаючи психологічну допомогу, є ключовою для ефективного подолання тривожності.

Гендерні стереотипи також відіграють значну роль у тому, як чоловіки та жінки сприймають та справляються з тривожністю. Стереотипи, що жінки є більш емоційними, можуть створювати очікування, що жінки повинні бути відкритими до своїх емоційних переживань, тоді як чоловіки повинні залишатися стриманими. Це може призводити до того, що жінки отримують більше підтримки та розуміння з боку оточення, тоді як чоловіки залишаються зі своїми проблемами наодинці. Подолання цих стереотипів та створення безпечного середовища, де обидві статі можуть відкрито говорити про свої

проблеми та отримувати необхідну допомогу, є важливим кроком до покращення психічного здоров'я [25].

Роль соціального оточення у подоланні тривожності також є важливою. Підтримка з боку друзів, родини та колег може значно знизити рівень тривожності та забезпечити емоційну стабільність. Жінки частіше залучають своє соціальне оточення до процесу справляння зі стресом, що сприяє створенню підтримуючого середовища. Чоловіки, навпаки, можуть відчувати більшу ізоляцію через соціальні очікування та стереотипи. Створення програм підтримки, які заохочують чоловіків до звернення за допомогою та участі в групових активностях, може значно покращити їхнє психічне здоров'я.

Гендерні відмінності в переживанні та подоланні тривожності є складними та багатограними, включаючи психологічні, соціальні та культурні аспекти. Врахування цих відмінностей є важливим для розробки ефективних програм підтримки та лікування, які враховують специфічні потреби чоловіків і жінок. Інтегрований підхід, що включає різні методи терапії та підтримки, може забезпечити оптимальні результати у справлянні з тривожністю та покращенні загального психічного здоров'я для всіх.

1.3 Психологічні механізми, що лежать в основі гендерних відмінностей у тривожності

Когнітивні процеси відіграють важливу роль у формуванні тривожних станів і можуть суттєво відрізнятися між чоловіками та жінками. Ці процеси включають різні стилі мислення, схильність до катастрофізації, самокритичність і рівень самооцінки. Вивчення цих аспектів допомагає краще зрозуміти, чому чоловіки і жінки можуть по-різному переживати і реагувати на тривожність.

Один із ключових аспектів, який впливає на гендерні відмінності у тривожності, є стиль мислення. Жінки часто схильні до румінації – тенденції постійно обдумувати негативні події і можливі наслідки. Це може призводити

до поглиблення тривожних станів і перешкоджати швидкому відновленню після стресових ситуацій. У свою чергу, чоловіки частіше використовують проблемно-орієнтовані стратегії мислення, спрямовані на пошук конкретних рішень проблем, що виникають. Однак, якщо проблема не має очевидного рішення, це може спричиняти в них додатковий стрес і тривожність [26].

Схильність до катастрофізації також є важливим когнітивним процесом, який може по-різному проявлятися у чоловіків і жінок. Жінки частіше схильні до катастрофізації – тенденції сприймати події як більш загрозливі або небезпечні, ніж вони є насправді. Це когнітивне спотворення може підсилювати тривогу і робити ситуації, що насправді не є критичними, джерелом постійного стресу. Чоловіки менш схильні до катастрофізації, однак вони можуть бути більш схильні до ігнорування або недооцінки потенційних ризиків, що також може мати негативні наслідки для їхнього психічного здоров'я.

Самокритичність і рівень самооцінки є ще одними важливими аспектами, що впливають на гендерні відмінності у тривожності. Жінки часто більш самокритичні і мають нижчий рівень самооцінки, що може сприяти підвищенню рівня тривожності. Вони схильні більше сумніватися у своїх можливостях і досягненнях, що може створювати додатковий стрес і відчуття невпевненості. Чоловіки, навпаки, можуть мати вищу самооцінку і меншу схильність до самокритики, однак це не завжди є позитивним фактором. Висока самооцінка може призводити до ризикової поведінки і недооцінки серйозності проблем, що, у свою чергу, може підвищувати рівень тривожності у довгостроковій перспективі [27].

Когнітивні спотворення, такі як чорно-біле мислення, узагальнення і вибіркова увага до негативних аспектів, також можуть впливати на інтерпретацію стресових ситуацій у чоловіків і жінок. Жінки часто схильні до узагальнень і сприйняття негативних подій як частини загального негативного життєвого досвіду. Це може підсилювати їхню тривожність і перешкоджати об'єктивному аналізу ситуацій. Чоловіки, з іншого боку, можуть схильні до

чорно-білого мислення, сприймаючи ситуації як або абсолютно позитивні, або абсолютно негативні. Це може ускладнювати адаптацію до змін і підсилювати тривожність у випадку невдач.

Гендерні відмінності в когнітивних процесах також можна пояснити соціальними та культурними чинниками, які впливають на виховання та соціалізацію чоловіків і жінок. Від раннього віку дівчаток і хлопчиків навчають різним способам взаємодії зі світом і обробки інформації. Дівчаток часто заохочують до вираження своїх емоцій і обговорення своїх почуттів, що сприяє розвитку емоційної інтелектуальності та здатності до самоаналізу. Це може підвищувати усвідомленість щодо власних тривожних станів, але також робить їх більш уразливими до когнітивних спотворень, таких як катастрофізація та румінація [28].

Хлопчиків, навпаки, частіше заохочують до стриманості і самостійного вирішення проблем, що формує у них проблемно-орієнтований підхід до стресових ситуацій. Вони можуть менше звертати увагу на свої емоційні стани і частіше ігнорувати або придушувати тривожні думки. Це може знижувати їхню схильність до румінації, але водночас робить їх менш здатними до емоційної саморефлексії, що може ускладнювати своєчасне виявлення і подолання тривожності.

Крім того, гендерні відмінності у когнітивних процесах можуть бути пов'язані з біологічними чинниками, зокрема з гормональними змінами. Дослідження показують, що гормональні коливання у жінок протягом менструального циклу можуть впливати на їхню емоційну реактивність і когнітивні процеси. Наприклад, підвищений рівень естрогену та прогестерону може посилювати емоційну чутливість і збільшувати схильність до тривожних думок. Ці гормональні зміни можуть пояснювати, чому жінки частіше страждають від тривожних розладів у певні періоди свого життя, такі як передменструальний період, вагітність або менопауза.

Чоловіки, хоча й менш схильні до гормональних коливань, також можуть відчувати вплив біологічних чинників на свої когнітивні процеси.

Наприклад, високий рівень тестостерону може бути пов'язаний зі схильністю до ризикової поведінки і зниженням чутливості до загроз. Це може пояснювати, чому чоловіки частіше проявляють проблемно-орієнтовані стратегії мислення і менш схильні до катастрофізації [29].

Важливим аспектом є також вплив соціальної підтримки на когнітивні процеси у чоловіків і жінок. Жінки, як правило, мають ширшу мережу соціальної підтримки і частіше залучають оточуючих до обговорення своїх тривог і переживань. Це може допомагати їм краще розуміти і контролювати свої когнітивні спотворення. Чоловіки, навпаки, можуть відчувати брак соціальної підтримки через стереотипи про чоловічу емоційну стриманість. Це може призводити до того, що вони менше обговорюють свої проблеми і частіше залишаються наодинці зі своїми тривожними думками, що ускладнює їхнє подолання.

Розуміння когнітивних процесів, що лежать в основі гендерних відмінностей у тривожності, має важливе практичне значення для розробки ефективних терапевтичних підходів. Когнітивно-поведінкова терапія, яка спрямована на зміну негативних мисленневих патернів, може бути особливо ефективною для жінок, які схильні до румінації і катастрофізації. Водночас, для чоловіків можуть бути корисніші підходи, які акцентують увагу на розвиток емоційної саморефлексії і пошуку підтримки.

Когнітивні процеси є важливим компонентом у формуванні гендерних відмінностей у тривожності. Різні стилі мислення, схильність до когнітивних спотворень, самокритичність і рівень самооцінки – всі ці фактори впливають на те, як чоловіки і жінки переживають і реагують на тривожність. Врахування цих відмінностей у терапевтичній практиці дозволяє розробляти більш індивідуалізовані і ефективні методи допомоги, спрямовані на зниження тривожності та покращення психічного здоров'я представників обох статей.

Емоційна регуляція та соціалізація є ключовими механізмами, що впливають на формування гендерних відмінностей у тривожності. Ці процеси визначають, як чоловіки та жінки переживають і справляються з емоціями,

включаючи тривогу, та як соціальні норми і культурні очікування формують їхні стратегії подолання стресу [30].

Емоційна регуляція включає здатність контролювати і модулювати свої емоційні реакції на різні ситуації. Дослідження показують, що жінки частіше використовують стратегії емоційної регуляції, орієнтовані на вираження та обговорення емоцій. Вони частіше шукають підтримку у соціального оточення, обговорюють свої проблеми з друзями і родиною, що дозволяє знизити рівень тривожності. Цей підхід до емоційної регуляції сприяє розвитку емоційної інтелектуальності та здатності до ефективного управління своїми почуттями.

Чоловіки, з іншого боку, частіше використовують стратегії уникнення та пригнічення емоцій. Вони можуть ігнорувати або заперечувати свої тривожні стани, намагаючись здаватися сильними і незалежними. Ці стратегії можуть тимчасово зменшити відчуття тривоги, але в довгостроковій перспективі вони можуть призводити до накопичення емоційного напруження і підвищення ризику розвитку хронічних тривожних розладів. Пригнічення емоцій також може негативно впливати на фізичне здоров'я, спричиняючи соматичні симптоми, такі як головні болі, проблеми з травленням та підвищений артеріальний тиск.

Соціалізація відіграє важливу роль у формуванні стратегій емоційної регуляції. Від раннього дитинства хлопчики та дівчатка отримують різні сигнали щодо того, як вони повинні справлятися з емоціями. Дівчаток заохочують до вираження своїх почуттів та пошуку підтримки у разі стресу, що сприяє розвитку навичок емоційної регуляції. Хлопчиків, навпаки, часто навчають стриманості та самостійності, що формує у них схильність до пригнічення емоцій та уникнення обговорення своїх переживань [30].

Соціальні норми та культурні очікування значною мірою впливають на розвиток цих стратегій. У багатьох культурах жінкам дозволено бути емоційно виразними, тоді як чоловіків заохочують до стриманості та самоконтролю. Ці норми можуть створювати додатковий тиск на чоловіків, змушуючи їх

приховувати свої емоції і не шукати допомоги. В результаті чоловіки можуть відчувати ізоляцію і безпорадність, що підвищує ризик розвитку тривожних розладів.

Культурні очікування також впливають на те, як чоловіки і жінки сприймають та реагують на тривожність. У суспільствах, де домінує традиційна модель гендерних ролей, чоловіки можуть відчувати більший тиск щодо відповідності очікуванням щодо їхньої сили та незалежності. Це може призводити до того, що вони рідше звертаються за допомогою та намагаються справлятися з проблемами самотійно, що збільшує емоційне напруження і підвищує ризик розвитку хронічної тривожності.

Водночас, у сучасних суспільствах, де відбуваються зміни у гендерних ролях та очікуваннях, з'являються нові можливості для більш рівномірного розподілу стратегій емоційної регуляції між чоловіками та жінками. Підвищення рівня обізнаності щодо важливості психічного здоров'я та зменшення стигматизації чоловічої емоційної виразності можуть сприяти тому, що чоловіки частіше шукають підтримки та відкрито говорять про свої емоції.

Емоційна регуляція та соціалізація є важливими механізмами, що формують гендерні відмінності у тривожності. Врахування цих факторів у терапевтичній практиці дозволяє розробляти більш ефективні підходи до підтримки та лікування, які враховують гендерні особливості та сприяють покращенню психічного здоров'я як чоловіків, так і жінок. Розуміння ролі соціальних норм і культурних очікувань у формуванні стратегій емоційної регуляції допомагає створювати більш підтримуюче середовище, яке сприяє зниженню рівня тривожності та покращенню якості життя для всіх [31].

Дослідження вказують на те, що соціалізація впливає не тільки на стратегії емоційної регуляції, але й на саме сприйняття та вираження тривожності. Наприклад, у багатьох культурах від дівчаток очікується, що вони будуть більш емоційно відкритими та чутливими, тоді як хлопчики виховуються з думкою про необхідність бути стійкими і самотійними. Це

формує у дівчаток і хлопчиків різні моделі поведінки у відповідь на стресові ситуації та тривогу.

Жінки, виховані в умовах заохочення емоційної відкритості, можуть вільніше виражати свої страхи та занепокоєння. Це сприяє тому, що вони частіше звертаються за соціальною підтримкою і використовують її як механізм справляння з тривожністю. Соціальна підтримка відіграє вирішальну роль у зниженні рівня тривожності, оскільки забезпечує емоційний ресурс для подолання стресу. Це підтверджується дослідженнями, які показують, що наявність міцних соціальних зв'язків значно знижує рівень тривожності та депресії.

Чоловіки, навпаки, частіше зіштовхуються з тиском соціальних норм, які вимагають від них приховувати свої емоції. Це може призводити до того, що чоловіки рідше визнають свої тривожні стани і менше шукають підтримки. Вони можуть використовувати стратегії уникнення, такі як занурення у роботу, фізичні вправи або навіть зловживання алкоголем і наркотиками, щоб впоратися з тривогою. Ці стратегії можуть бути ефективними у короткостроковій перспективі, але вони не забезпечують довготривалого зниження тривожності і можуть мати негативні наслідки для фізичного та психічного здоров'я [32].

Культурні очікування також впливають на те, як чоловіки та жінки шукають допомогу у разі потреби. Жінки, які частіше отримують соціальну підтримку і заохочуються до вираження своїх емоцій, можуть легше звертатися за допомогою до психологів або терапевтів. Це створює можливість для раннього виявлення і лікування тривожних розладів, що знижує їхню тривалість і тяжкість. Чоловіки, навпаки, можуть уникати звернення за допомогою через страх стигматизації або через переконання, що вони повинні самі впоратися зі своїми проблемами. Це може призводити до пізнішого звернення за допомогою і більш складних випадків тривожних розладів, які важче лікувати.

Інший важливий аспект – це гендерні відмінності у підходах до вирішення проблем, що впливають на регуляцію тривожності. Жінки частіше використовують емоційно-орієнтовані стратегії, такі як обговорення своїх почуттів та переживань з близькими. Це дозволяє їм отримувати емоційну підтримку і визнання своїх почуттів, що знижує рівень тривожності. Чоловіки, з іншого боку, частіше застосовують проблемно-орієнтовані стратегії, спрямовані на вирішення конкретних проблем. Хоча ці стратегії можуть бути ефективними у вирішенні зовнішніх проблем, вони не завжди забезпечують необхідну емоційну підтримку і можуть призводити до накопичення емоційного напруження.

Підхід до регуляції емоцій також може залежати від конкретного контексту і ситуації. Наприклад, у робочому середовищі чоловіки можуть відчувати більший тиск щодо демонстрації компетентності та самовпевненості, що може змушувати їх приховувати свої тривожні стани. У домашньому середовищі вони можуть виявляти більше емоційної відкритості, особливо у взаємодії з близькими. Жінки, навпаки, можуть бути більш емоційно відкритими в обох контекстах, але можуть стикатися з додатковим тиском щодо балансування між професійними та особистими обов'язками, що може підсилювати їхню тривожність [33].

Отже, роль емоційної регуляції та соціалізації у формуванні гендерних відмінностей у тривожності є багатогранною і включає взаємодію психологічних, соціальних і культурних факторів. Врахування цих факторів у терапевтичній практиці дозволяє розробляти більш індивідуалізовані і ефективні підходи до підтримки та лікування тривожних розладів, сприяючи покращенню психічного здоров'я та загальної якості життя як чоловіків, так і жінок.

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

Тривожність є багатограним психологічним феноменом, який охоплює широкий спектр емоційних, когнітивних та фізіологічних проявів. Вона відрізняється від простої тривоги тим, що є стійким і часто невинуватим станом напруги та занепокоєння. Тривожність може проявлятися у різних формах, включаючи ситуаційну, особистісну та екзистенційну тривожність. Класифікація тривожних розладів за МКХ-10 та DSM-5 дозволяє ідентифікувати різні типи тривожності, такі як генералізований тривожний розлад, панічний розлад, фобії, obsесивно-компульсивний розлад та посттравматичний стресовий розлад, що полегшує діагностику та лікування цих станів.

Гендерні відмінності у проявах тривожності є важливим аспектом дослідження психічного здоров'я, оскільки вони впливають на діагностику, лікування та підтримку осіб з тривожними розладами. Жінки частіше страждають від тривожних розладів порівняно з чоловіками, що може бути пов'язано з біологічними та соціальними чинниками. Жінки, як правило, відчувають більш інтенсивні емоційні, когнітивні та фізіологічні симптоми тривожності, тоді як чоловіки можуть приховувати свої тривожні стани через соціальні стереотипи та частіше вдаватися до шкідливих способів справляння зі стресом, таких як зловживання алкоголем або наркотиками. Соціальні ролі та культурні очікування значною мірою впливають на виявлення та прояви тривожності у чоловіків і жінок.

Когнітивні процеси, що впливають на формування тривожних станів, суттєво відрізняються між чоловіками та жінками. Жінки частіше схильні до румінації та катастрофізації, що поглиблює тривожні стани. Вони також мають нижчу самооцінку та вищу самокритичність, що сприяє підвищенню рівня тривожності. Чоловіки, навпаки, частіше використовують проблемно-орієнтовані стратегії мислення, але можуть ігнорувати або недооцінювати потенційні ризики. Соціалізація та культурні очікування значною мірою

впливають на розвиток цих когнітивних стратегій. Відмінності у стилях мислення та підходах до емоційної регуляції також відіграють важливу роль у формуванні гендерних відмінностей у тривожності.

Отже, дослідження гендерних аспектів тривожності є надзвичайно важливим для розробки ефективних методів діагностики та лікування, що враховують специфіку гендерних відмінностей та допомагають знижувати рівень тривожності серед студентської молоді.

Розділ 2. Методичний підхід до вивчення впливу соціокультурних та середовищних факторів на тривожність у студентської молоді

2.1 Діагностичний інструментарій для оцінки ролі статевих ролей та соціальних очікувань у формуванні тривожності: Шкала ролі гендеру Бема (Bem Sex Role Inventory, BSRI)

Шкала ролі гендеру Бема (BSRI) була розроблена психологом Сандрою Бем у 1970-х роках як відповідь на потребу у більш точному вимірюванні гендерної ідентичності. Цей інструмент став результатом прагнення до кращого розуміння того, як гендерні ролі впливають на особистість та поведінку індивідуумів. BSRI базується на концепції андрогінії, яка пропонує можливість одночасного прояву як маскулінних, так і фемінінних рис у однієї особи. Це протиставляється традиційному поділу на жорстко визначені чоловічі та жіночі риси, що дозволяє більш гнучко підходити до вивчення гендерних відмінностей.

Сандра Бем виходила з ідеї, що суспільство формує стереотипи щодо того, які риси повинні мати чоловіки і жінки. Відповідно до цих стереотипів, маскулінність асоціюється з рисами, такими як незалежність, рішучість, агресивність та впевненість у собі. Фемінінність, з іншого боку, включає такі риси, як м'якість, емоційність, чутливість та турбота про інших. Важливим аспектом BSRI є те, що вона дозволяє оцінити ступінь, до якого індивід проявляє обидва типи рис, що створює більш повну картину гендерної ідентичності.

Шкала BSRI містить 60 пунктів, які розділені на три підшкали: маскулінність, фемінінність та нейтральність. Кожен пункт оцінює певну рису, яка стереотипно вважається маскулінною або фемінінною. Наприклад, до маскулінних рис можуть належати такі як "амбіційний" або "впевнений у собі", тоді як до фемінінних — "здатний співпереживати" або "теплий". Нейтральні риси включають ті, що не мають явної гендерної приналежності, наприклад, "щирий" або "чесний"[34].

Ідея андрогінії, що лежить в основі BSRI, полягає в тому, що поєднання маскулінних та фемінінних рис може бути більш адаптивним і корисним для особистого та соціального функціонування, ніж строго визначена гендерна роль. Бем стверджувала, що люди, які демонструють високий рівень як маскулінних, так і фемінінних рис, можуть бути більш гнучкими у поведінці та краще адаптуватися до різних ситуацій. Вони можуть, наприклад, проявляти силу та рішучість у професійному контексті, але бути емоційно чуйними та підтримуючими в особистих стосунках.

BSRI стала важливим інструментом для досліджень у галузі гендерної психології, оскільки вона дозволяє більш точно вимірювати та аналізувати гендерні ролі та їхній вплив на різні аспекти життя. Використання BSRI у дослідженнях допомогло виявити, що гендерні ролі можуть значно впливати на психічне здоров'я, рівень тривожності, самооцінку та інші психологічні аспекти. Наприклад, люди з високими показниками маскулінності можуть відчувати менше тривожності в ситуаціях, де важливі впевненість і рішучість, тоді як високі показники фемінінності можуть сприяти кращій соціальній підтримці та співпереживанню.

Іншим важливим аспектом BSRI є її здатність виявляти, як соціальні очікування та стереотипи впливають на особистість. Соціальні очікування можуть змушувати людей відповідати певним гендерним ролям, що може обмежувати їхню поведінку та розвиток. За допомогою BSRI можна оцінити, наскільки індивіди внутрішньо узгоджуються з цими очікуваннями або відчують внутрішній конфлікт через розбіжність між своїми особистими рисами та соціальними вимогами.

родовжуючи дослідження Шкали ролі гендеру Бема (BSRI), важливо підкреслити, як цей інструмент застосовується у практиці та які результати можна отримати завдяки його використанню. BSRI є цінним інструментом не тільки для академічних досліджень, але й для практичної психології, допомагаючи фахівцям у роботі з клієнтами, що мають проблеми, пов'язані з гендерною ідентичністю та тривожністю [35].

Психологи та дослідники використовують BSRI для різних цілей. Вона допомагає виявити, як гендерні ролі впливають на особистість, поведінку, самосприйняття та міжособистісні стосунки. Використання BSRI у клінічній практиці може допомогти психологам і терапевтам розробляти більш індивідуалізовані та ефективні програми втручання, спрямовані на зниження тривожності та підвищення самооцінки.

Соціальні очікування та стереотипи відіграють важливу роль у формуванні гендерних ролей, і BSRI допомагає виявити, наскільки ці очікування впливають на індивідуальну поведінку та самосприйняття. У суспільстві, де існують чіткі гендерні ролі, люди можуть відчувати тиск відповідати цим очікуванням, що може призводити до внутрішнього конфлікту і підвищеної тривожності. Аналіз результатів BSRI дозволяє зрозуміти, як ці соціальні чинники впливають на різні аспекти життя індивідів.

Шкала ролі гендеру Бема була ретельно перевірена на предмет надійності та валідності. Дослідження показують, що BSRI має високу внутрішню узгодженість, що означає, що пункти шкали добре корелюють між собою. Також були проведені дослідження для підтвердження валідності конструкції, що демонструють, що шкала дійсно вимірює ті гендерні риси, для яких вона була створена. Це робить BSRI надійним інструментом для дослідження гендерної ідентичності [36].

Інтерпретація результатів BSRI може бути складною, оскільки вона включає врахування багатьох чинників, включаючи культурні контексти та індивідуальні відмінності. Наприклад, високий бал на маскулінній шкалі не означає, що людина не має фемінінних рис, і навпаки. Більш того, результати можуть свідчити про гнучкість у ролях і адаптивність особистості, що є позитивним аспектом у багатьох контекстах. Клінічне значення BSRI полягає у допомозі психологам краще зрозуміти своїх клієнтів та надати їм більш цілеспрямовану підтримку.

Пункти шкали ролі гендеру Бема (BSRI) та їх інтерпретація

Підшкала	Приклад пункту	Інтерпретація	Опис риси	Потенційний вплив на поведінку та емоційний стан
Маскулінність	Амбіційний	Високий бал свідчить про прагнення досягати цілей, незалежність	Прагнення досягати високих цілей, рішучість	Сильна мотивація до успіху, можливе зниження тривожності у професійних ситуаціях
Фемінінність	Здатний співпереживати	Високий бал вказує на чуйність, здатність до емоційної підтримки	Здатність розуміти і відчувати емоції інших людей	Підвищена емоційна чутливість, можливе підвищення тривожності через переживання за інших
Нейтральність	Щирий	Високий бал показує чесність, не пов'язану з гендерними стереотипами	Відвертість та чесність у висловлюваннях	Відкрите спілкування, позитивний вплив на соціальні взаємини
Маскулінність	Впевнений у собі	Вказує на впевненість та самостійність	Високий рівень самоповаги та впевненості в своїх силах	Можливість лідерства, зниження тривожності в соціальних та професійних контекстах
Фемінінність	Турботливий	Відображає турботу про інших, схильність до підтримки	Забезпечення підтримки та допомоги іншим	Позитивний вплив на міжособистісні стосунки, можливе підвищення тривожності через постійне піклування про інших
Нейтральність	Відкритий	Високий бал свідчить про відкритість до нового, незалежно від гендеру	Готовність приймати нові ідеї та досвід	Позитивний вплив на навчання та адаптацію, зниження тривожності через гнучкість
Маскулінність	Рішучий	Показує здатність приймати швидкі та впевнені рішення	Вміння діяти впевнено та без вагань	Підвищена ефективність у стресових ситуаціях, можливе зниження тривожності в умовах невизначеності
Фемінінність	Емоційно виразний	Високий бал свідчить про	Відкритість у вираженні почуттів	Підвищена емоційна підтримка у стосунках, можливе

		здатність відкрито виражати емоції		підвищення тривожності через сильні емоційні реакції
Нейтральність	Працьовитий	Високий бал показує готовність до важкої праці, незалежно від гендеру	Вміння працювати наполегливо та зосереджено	Позитивний вплив на досягнення цілей, можливе зниження тривожності через задоволення від праці
Маскулінність	Наполегливий	Вказує на здатність триматися своєї думки та не відступати	Вміння захищати свої інтереси та думки	Позитивний вплив на професійні успіхи, можливе зниження тривожності через впевненість у своїх діях
Фемінінність	Чутливий	Високий бал вказує на підвищену емоційну чутливість	Здатність відчувати та розуміти емоційні сигнали від інших	Підвищена емпатія у стосунках, можливе підвищення тривожності через емоційне перевантаження
Нейтральність	Розсудливий	Високий бал показує здатність приймати обґрунтовані рішення, незалежно від гендеру	Вміння аналізувати ситуації та приймати зважені рішення	Позитивний вплив на якість рішень, зниження тривожності через впевненість у своїх діях
Маскулінність	Сміливий	Показує здатність діяти без страху	Готовність брати на себе ризику та відповідальність	Позитивний вплив на лідерські якості, можливе зниження тривожності у ризикованих ситуаціях
Фемінінність	Відданий	Високий бал свідчить про здатність бути вірним та лояльним	Вміння підтримувати та захищати інших	Позитивний вплив на довгострокові стосунки, можливе підвищення тривожності через відповідальність перед іншими

Шкала ролі гендеру Бема (BSRI) є важливим інструментом для дослідження гендерної ідентичності, що дозволяє враховувати як маскулінні, так і фемінінні риси особистості. Вона є важливим засобом для дослідження впливу гендерних ролей на психічне здоров'я та поведінку, надаючи

можливість глибше зрозуміти, як соціальні очікування формують індивідуальні характеристики. Використання BSRI сприяє розробці ефективних методів психологічної підтримки, що враховують гендерні особливості, та допомагає створити більш гнучкі та адаптивні підходи до лікування тривожних розладів.

Застосування Шкали ролі гендеру Бема (BSRI) для оцінки впливу гендерних ролей на тривожність включає ретельно спланований процес, що складається з кількох ключових етапів. Перший крок полягає у заповненні анкети BSRI учасниками дослідження. Кожен з учасників має оцінити ступінь своєї згоди або незгоди з 60 твердженнями, які включають як маскулінні, так і фемінінні риси, а також нейтральні характеристики. Це дозволяє зібрати дані про те, наскільки сильно індивід проявляє риси, що традиційно вважаються чоловічими чи жіночими [37].

Кожне твердження оцінюється за шкалою від 1 до 7, де 1 означає "повністю не згоден", а 7 - "повністю згоден". Після завершення заповнення анкети, результати обробляються шляхом підрахунку балів за кожною з трьох підшкал: маскулінністю, фемінінністю та нейтральністю. Цей процес дозволяє отримати три окремі оцінки, які відображають рівень прояву відповідних рис у кожного учасника. Важливо зазначити, що високі бали на одній підшкалі не обов'язково означають низькі бали на інших, що дозволяє отримати комплексну картину гендерної ідентичності індивіда.

Після обробки результатів BSRI, наступним етапом є співвіднесення цих результатів з рівнем тривожності, який вимірюється за допомогою інших діагностичних інструментів. Найчастіше для цього використовуються такі відомі методики, як шкала тривожності Бека (Beck Anxiety Inventory, BAI) або шкала загальної тривожності Голдберга (Goldberg Generalized Anxiety Disorder Scale, GAD-7). Учасники дослідження заповнюють ці анкети, відповідаючи на питання, які стосуються їхнього емоційного стану, фізичних симптомів тривожності та частоти їх виникнення.

Після збору даних щодо рівня тривожності, результати обох опитувань аналізуються разом для виявлення можливих зв'язків між гендерними ролями та рівнем тривожності. Це дозволяє дослідникам визначити, чи існує кореляція між високими показниками маскулінності або фемінінності та певними рівнями тривожності. Наприклад, високий рівень маскулінних рис може бути пов'язаний з нижчою тривожністю у ситуаціях, де важливі впевненість і рішучість, тоді як високий рівень фемінінних рис може бути асоційований з підвищеною тривожністю у соціальних контекстах через чутливість до емоцій інших [38].

Цей підхід дозволяє не лише виявити загальні тенденції, але й зрозуміти індивідуальні особливості кожного учасника дослідження. Важливою частиною аналізу є також врахування контекстуальних факторів, таких як культурні норми та соціальні очікування, які можуть впливати на прояви гендерних ролей та тривожності. Наприклад, у суспільствах з чітко визначеними гендерними ролями люди можуть відчувати більший тиск відповідати цим очікуванням, що може підвищувати їхній рівень тривожності.

У клінічній практиці результати, отримані за допомогою BSRI та шкал тривожності, можуть бути використані для розробки індивідуалізованих програм втручання. Психологи можуть використовувати ці дані для кращого розуміння внутрішніх конфліктів своїх клієнтів, пов'язаних з гендерними ролями, і допомагати їм у розробці стратегій зниження тривожності. Наприклад, якщо у клієнта високі бали на фемінінній підшкалі співпадають з високим рівнем тривожності, терапевтична робота може включати розвиток навичок впевненості та самостійності, що допоможе знизити тривожність у певних ситуаціях.

Таблиця 2.2.

Опис методики застосування BSRI для оцінки гендерних ролей та тривожності

Етап	Опис процесу	Інструменти/методи	Мета
------	--------------	--------------------	------

Заповнення анкети	Учасники оцінюють ступінь згоди або незгоди з 60 твердженнями BSRI	Анкета BSRI	Збір даних про гендерні ролі учасників
Обробка результатів	Підрахунок балів за кожною підшкалою: маскулінність, фемінінність та нейтральність	Статистичні методи, програми для обробки даних (SPSS, Excel)	Визначення рівня прояву маскулінних, фемінінних та нейтральних рис у кожного учасника
Вимірювання тривожності	Учасники заповнюють анкети для оцінки рівня тривожності	Шкала тривожності Бека (BAI), Шкала загальної тривожності Голдберга (GAD-7)	Збір даних про рівень тривожності учасників
Аналіз даних	Співвіднесення результатів BSRI з рівнем тривожності, проведення кореляційного та регресійного аналізу	Статистичні методи, кореляційний аналіз, регресійний аналіз, ANOVA	Виявлення зв'язків між гендерними ролями та рівнем тривожності, визначення значущих кореляцій
Інтерпретація результатів	Аналіз впливу гендерних ролей на тривожність з урахуванням соціальних очікувань та стереотипів	Теоретичний аналіз, врахування культурних та соціальних чинників	Розуміння взаємозв'язків між гендерними ролями та тривожністю, виявлення потенційних внутрішніх конфліктів
Розробка рекомендацій	Створення індивідуалізованих програм втручання на основі отриманих результатів	Психотерапевтичні методи, когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), розвиток навичок саморегуляції	Зниження рівня тривожності, покращення психічного здоров'я учасників

У клінічній практиці результати, отримані за допомогою BSRI, можуть використовуватися для більш точного розуміння внутрішніх конфліктів, пов'язаних з гендерними ролями, що можуть спричиняти підвищену тривожність. Наприклад, якщо результати показують, що клієнт має високі бали на фемінінній підшкалі і водночас високий рівень тривожності, це може свідчити про те, що соціальні очікування або особисті внутрішні переконання щодо гендерних ролей викликають у нього значний стрес.

На основі цих даних психологи можуть розробляти індивідуалізовані терапевтичні плани, які враховують особливості гендерної ідентичності клієнта. Це може включати розвиток навичок саморегуляції, підвищення впевненості в собі, роботу з негативними переконаннями та стереотипами, а

також навчання ефективним стратегіям справляння зі стресом. Використання когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) може бути особливо ефективним, оскільки вона допомагає клієнтам змінювати негативні мисленнєві патерни та розвивати більш адаптивні стратегії поведінки.

Застосування BSRI має низку переваг, серед яких можливість отримання комплексної оцінки гендерної ідентичності, врахування як маскулітних, так і фемінітних рис, а також нейтральних характеристик. Це дозволяє дослідникам і практикам отримувати більш детальну картину про особистість учасників дослідження або клієнтів [40].

Однак, методика має і свої обмеження. Наприклад, культурні та соціальні чинники можуть впливати на відповіді учасників, що може призводити до певних спотворень результатів. Крім того, існує можливість того, що учасники будуть намагатися відповідати соціально бажаним чином, що також може вплинути на точність отриманих даних. Важливо враховувати ці обмеження при інтерпретації результатів і розробці подальших рекомендацій.

Методика застосування Шкали ролі гендеру Бема (BSRI) для оцінки впливу гендерних ролей на тривожність є важливим інструментом у дослідженнях та клінічній практиці. Вона дозволяє отримати глибоке розуміння взаємозв'язків між гендерними ролями та рівнем тривожності, що сприяє розробці ефективних стратегій втручання та підтримки. Врахування індивідуальних особливостей та соціокультурних контекстів під час використання BSRI допомагає створити більш адаптивні та цілеспрямовані програми для зниження тривожності та покращення психічного здоров'я клієнтів.

2.2 Діагностичний інструментарій для визначення впливу сімейного середовища на розвиток тривожності у студентської молоді: Шкала сімейного клімату (Family Environment Scale, FES)

Шкала сімейного клімату (Family Environment Scale, FES) була розроблена для оцінки різних аспектів сімейного середовища, яке може значно впливати на психічне здоров'я та емоційний стан членів родини, особливо молоді. Основна ідея, що лежить в основі цього інструменту, полягає в тому, що сімейне середовище відіграє ключову роль у формуванні емоційної стійкості, рівня тривожності та загального благополуччя індивідуума. FES складається з кількох підшквал, що охоплюють різні аспекти сімейного життя, включаючи когезію, конфлікт, підтримку, автономію та інші фактори, які можуть впливати на розвиток тривожності.

Концептуальна основа FES базується на припущенні, що сімейне середовище формується через взаємодію між членами родини, і що ці взаємодії можуть бути як позитивними, так і негативними. Позитивні взаємодії, такі як емоційна підтримка та когезія, сприяють розвитку емоційної стійкості та знижують рівень тривожності. Негативні взаємодії, такі як високий рівень конфліктності та контроль, можуть підвищувати рівень тривожності та сприяти розвитку психічних розладів [40].

FES розроблена для вимірювання суб'єктивних уявлень членів родини про своє сімейне середовище. Кожна підшкала містить ряд тверджень, які учасники оцінюють за шкалою від "повністю не згоден" до "повністю згоден". Підшкали включають такі аспекти, як емоційна підтримка, контроль, вираження почуттів, конфліктність та інші ключові елементи сімейного клімату. Це дозволяє отримати детальну картину про те, як члени родини сприймають своє оточення і які аспекти цього оточення можуть впливати на їхній емоційний стан.

Емоційна підтримка є однією з важливих підшквал FES, яка оцінює рівень тепла, любові та взаємної підтримки, що існує в сім'ї. Високі показники на цій

підшкалі вказують на позитивне сімейне середовище, яке сприяє розвитку емоційної стійкості та знижує рівень тривожності. Інша підшкала, когезія, вимірює ступінь, до якої члени родини відчують себе єдиною командою та підтримують один одного. Це також є важливим фактором, що сприяє емоційному благополуччю [41].

Підшкала конфліктності оцінює рівень конфліктів і напруженості у сімейних відносинах. Високі показники на цій підшкалі можуть свідчити про негативне сімейне середовище, що підвищує рівень тривожності та може призводити до розвитку психічних розладів. Підшкала контролю вимірює рівень контролю та регламентації, який існує в сім'ї. Високий рівень контролю може сприяти виникненню почуття обмеженості та підвищувати рівень тривожності у молодих людей.

Автономія, як ще одна підшкала FES, оцінює ступінь, до якої члени родини мають можливість діяти незалежно і самостійно. Високі показники автономії вказують на здорове сімейне середовище, яке сприяє розвитку незалежності та впевненості у своїх силах, що може знижувати рівень тривожності. Підшкала вираження почуттів оцінює, наскільки відкрито члени родини висловлюють свої почуття та емоції. Високі показники на цій підшкалі вказують на емоційно відкрите сімейне середовище, що сприяє зниженню рівня тривожності.

Цей інструмент дозволяє виявити як позитивні, так і негативні чинники сімейного середовища, що можуть впливати на розвиток тривожних станів у студентської молоді. Вимірювання цих факторів допомагає дослідникам і практикам зрозуміти, які саме аспекти сімейного життя сприяють або, навпаки, перешкоджають емоційному благополуччю молодих людей. Аналізуючи результати FES, можна розробляти цільові програми психологічної підтримки, спрямовані на зміцнення позитивних аспектів сімейного клімату та зниження впливу негативних факторів.

Важливо зазначити, що Шкала сімейного клімату (FES) використовується не лише для оцінки поточного стану сімейного середовища,

але й для виявлення динаміки змін у сімейних відносинах. Це дозволяє дослідникам та практикам відстежувати, як зміни у певних аспектах сімейного клімату можуть впливати на рівень тривожності та загальне емоційне благополуччя студентської молоді. Наприклад, покращення у сфері емоційної підтримки та когезії може призвести до зниження рівня тривожності, тоді як збільшення конфліктності та контролю може мати протилежний ефект [42].

Окрім цього, FES дозволяє враховувати індивідуальні відмінності у сприйнятті сімейного середовища. Це означає, що різні члени родини можуть по-різному оцінювати ті самі аспекти сімейного клімату, що може бути важливим для розуміння конфліктів та інших проблем у сімейних відносинах. Такий підхід допомагає створити більш повну та багатогранну картину сімейного середовища, що враховує різні точки зору та суб'єктивні переживання.

Застосування FES також може бути корисним для визначення впливу культурних та соціальних чинників на сімейний клімат. У різних культурах існують свої особливості сімейних відносин та очікувань щодо поведінки членів родини. Вивчення цих відмінностей може допомогти зрозуміти, як культурні норми та цінності впливають на емоційний стан та рівень тривожності студентської молоді.

Оцінка сімейного клімату за допомогою FES є важливою складовою комплексного підходу до дослідження психічного здоров'я молоді. Поєднання даних, отриманих за допомогою FES, з іншими методами діагностики, такими як шкали тривожності, дозволяє створити цілісну картину емоційного та психічного стану студентів. Це, у свою чергу, сприяє розробці більш ефективних програм підтримки, які враховують як індивідуальні особливості, так і соціокультурний контекст.

Ключові аспекти Шкали сімейного клімату (FES) та їх вплив на тривожність

Аспект сімейного клімату	Опис	Позитивний вплив	Негативний вплив
Емоційна підтримка	Рівень тепла, любові та взаємної підтримки у сім'ї	Сприяє емоційній стійкості, знижує рівень тривожності	Відсутність емоційної підтримки може призводити до підвищення тривожності
Когезія	Ступінь, до якої члени родини відчувають себе єдиною командою та підтримують один одного	Знижує рівень тривожності, сприяє відчуттю безпеки та довіри	Низька когезія може призводити до ізоляції та підвищеної тривожності
Конфліктність	Рівень конфліктів і напруженості у сімейних відносинах	Відсутність конфліктів сприяє емоційному благополуччю	Високий рівень конфліктів підвищує тривожність та ризик психічних розладів
Контроль	Рівень контролю та регламентації у сім'ї	Збалансований контроль може сприяти структурі та стабільності	Надмірний контроль може призводити до почуття обмеженості та підвищеної тривожності
Автономія	Ступінь, до якої члени родини мають можливість діяти незалежно і самостійно	Сприяє розвитку незалежності та впевненості у своїх силах	Низький рівень автономії може призводити до залежності та підвищеної тривожності
Вираження почуттів	Ступінь відкритості у вираженні почуттів та емоцій	Сприяє емоційному здоров'ю та зниженню тривожності	Відсутність відкритості може призводити до емоційної ізоляції та підвищення тривожності

Шкала сімейного клімату (FES) є важливим інструментом для дослідження впливу сімейного середовища на психічне здоров'я та емоційний стан студентської молоді. Використання FES дозволяє отримати детальну інформацію про різні аспекти сімейного клімату, які можуть впливати на рівень тривожності та загальне емоційне благополуччя. Врахування цих аспектів допомагає дослідникам та практикам розробляти цільові програми підтримки, спрямовані на зміцнення позитивних чинників сімейного

середовища та зниження негативних впливів. Таким чином, FES сприяє створенню більш адаптивних та ефективних підходів до підтримки психічного здоров'я студентської молоді.

Процес застосування Шкали сімейного клімату (Family Environment Scale, FES) для оцінки впливу сімейного середовища на тривожність включає кілька послідовних етапів, кожен з яких має важливе значення для отримання точних та релевантних результатів. Першим кроком є заповнення анкети FES учасниками дослідження. Учасникам пропонується відповісти на ряд питань, що стосуються їхніх уявлень про сімейне життя та взаємодію між членами родини. Кожне твердження оцінюється за шкалою від 1 до 5, де 1 означає "повністю не згоден", а 5 - "повністю згоден". Такий підхід дозволяє зібрати дані про різні аспекти сімейного клімату, включаючи підтримку, конфліктність, автономію та контроль [43].

Після завершення заповнення анкет, результати обробляються шляхом підрахунку балів за кожною підшкалою. Це дозволяє визначити, які аспекти сімейного середовища є найбільш вираженими у кожного учасника. Наприклад, високий бал за підшкалою емоційної підтримки свідчить про те, що учасник відчуває значну підтримку з боку сім'ї, тоді як високий бал за підшкалою конфліктності може вказувати на наявність частих конфліктів та напруженості у сімейних відносинах.

Наступним етапом є співвіднесення отриманих результатів з даними про рівень тривожності, які вимірюються за допомогою інших діагностичних інструментів, таких як шкала тривожності Бека (Beck Anxiety Inventory, BAI) або шкала загальної тривожності Голдберга (Generalized Anxiety Disorder Scale, GAD-7). Учасники дослідження заповнюють ці анкети, відповідаючи на питання, що стосуються їхнього емоційного стану та фізичних симптомів тривожності. Таке співставлення дозволяє виявити, як конкретні аспекти сімейного клімату впливають на рівень тривожності у студентів [44].

Аналіз результатів включає проведення кореляційного та регресійного аналізу для визначення значущих зв'язків між різними аспектами сімейного

середовища та рівнем тривожності. Кореляційний аналіз допомагає виявити, чи існує зв'язок між двома змінними, тоді як регресійний аналіз дозволяє оцінити силу та напрямок цього зв'язку. Наприклад, високий рівень конфліктності у сім'ї може бути пов'язаний з підвищеним рівнем тривожності у студентів, тоді як висока емоційна підтримка може мати захисний ефект, знижуючи ризик розвитку тривожних станів.

Такі результати можуть мати важливі практичні наслідки. Виявлення значущих зв'язків між аспектами сімейного середовища та рівнем тривожності дозволяє розробляти цільові програми психологічної підтримки, спрямовані на зниження впливу негативних чинників сімейного клімату та посилення позитивних. Наприклад, якщо виявлено, що високий рівень конфліктності у сім'ї значно підвищує рівень тривожності, програми втручання можуть бути спрямовані на навчання членів родини ефективним стратегіям вирішення конфліктів та покращення комунікативних навичок.

Крім того, розуміння індивідуальних особливостей впливу сімейного середовища на психічне здоров'я молоді допомагає створювати більш персоналізовані підходи до лікування та підтримки. Наприклад, для студентів, які відчувають високий рівень тривожності через низький рівень емоційної підтримки у сім'ї, можуть бути розроблені індивідуальні терапевтичні програми, що включають емоційну підтримку та навчання навичкам саморегуляції [45].

Загалом, методика застосування Шкали сімейного клімату (FES) для оцінки впливу сімейного середовища на тривожність є комплексним та багатоступеневим процесом, який дозволяє отримати детальну та всебічну картину взаємозв'язків між сімейним кліматом та емоційним станом студентської молоді. Використання FES у поєднанні з іншими діагностичними інструментами забезпечує надійні та валідні результати, які можуть бути використані для розробки ефективних програм підтримки та втручання у сфері психічного здоров'я.

Етапи застосування FES та їхній вплив на оцінку тривожності

Етап	Опис процесу	Інструменти/методи	Мета
Заповнення анкети	Учасники оцінюють твердження FES за шкалою від 1 до 5	Анкета FES	Збір даних про різні аспекти сімейного клімату
Обробка результатів	Підрахунок балів за кожною підшкалою	Статистичні методи, програми для обробки даних (SPSS, Excel)	Визначення рівня прояву підтримки, конфліктності, автономії та контролю у кожного учасника
Вимірювання тривожності	Учасники заповнюють анкету для оцінки рівня тривожності	Шкала тривожності Бека (BAI), Шкала загальної тривожності Голдберга (GAD-7)	Збір даних про рівень тривожності учасників
Співвіднесення даних	Співвіднесення результатів FES з рівнем тривожності	Статистичні методи, кореляційний аналіз, регресійний аналіз	Виявлення зв'язків між аспектами сімейного середовища та рівнем тривожності
Аналіз результатів	Проведення кореляційного та регресійного аналізу для визначення значущих зв'язків	Статистичні методи, програми для аналізу даних	Визначення впливу підтримки, конфліктності, автономії та контролю на рівень тривожності у студентів
Розробка рекомендацій	Створення індивідуалізованих програм втручання на основі отриманих результатів	Психотерапевтичні методи, когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), розвиток навичок саморегуляції	Зниження рівня тривожності, покращення психічного здоров'я учасників

Методика застосування FES для оцінки впливу сімейного середовища на тривожність забезпечує детальне розуміння того, як різні аспекти сімейного клімату можуть впливати на психічне здоров'я молоді. Це дозволяє створювати ефективні програми підтримки та втручання, спрямовані на поліпшення емоційного благополуччя та зниження тривожності у студентської молоді.

2.3 Діагностичний інструментарій для оцінки взаємодії з ровесниками та соціального оточення як факторів ризику або захисту від тривожності: Шкала соціальної підтримки (Social Support Questionnaire, SSQ)

Шкала соціальної підтримки (Social Support Questionnaire, SSQ) була розроблена для вимірювання рівня соціальної підтримки, яку отримують індивіди від свого соціального оточення, включаючи ровесників, сім'ю та інших значущих осіб. Цей інструмент базується на важливій теоретичній концепції, що соціальна підтримка є критичним фактором у формуванні психічного здоров'я та емоційного благополуччя. Соціальна підтримка виступає як захисний чинник, що допомагає індивідам справлятися зі стресом та знижувати рівень тривожності.

Соціальна підтримка може надаватися у різних формах, включаючи емоційну підтримку, інструментальну допомогу, інформаційну підтримку та підтримку через позитивне соціальне визнання. Емоційна підтримка включає такі аспекти, як прояви любові, симпатії та турботи. Інструментальна допомога включає матеріальну або фізичну допомогу у вирішенні конкретних проблем. Інформаційна підтримка включає надання корисної інформації або порад, що можуть допомогти індивіду приймати рішення. Підтримка через позитивне соціальне визнання включає підкріплення самоповаги та визнання досягнень індивіда [47].

SSQ складається з двох основних компонентів: кількість людей, на яких індивід може покладатися в різних ситуаціях, та ступінь задоволеності цією підтримкою. Кількість соціальних контактів визначається тим, скільки осіб індивід може назвати, хто надає їм підтримку в різних життєвих ситуаціях. Ступінь задоволеності підтримкою визначається тим, наскільки індивід відчуває, що отримана підтримка є адекватною та корисною. Ці два компоненти є критичними для розуміння, як соціальна підтримка впливає на емоційний стан та рівень тривожності.

Висока кількість соціальних контактів і висока задоволеність підтримкою асоціюються з кращим психічним здоров'ям та зниженим рівнем тривожності. Це пояснюється тим, що наявність широкої соціальної мережі забезпечує індивіду почуття безпеки, приналежності та підтримки, що зменшує вплив стресових факторів. З іншого боку, низька соціальна підтримка може бути фактором ризику для розвитку тривожних розладів, оскільки відсутність підтримки підвищує відчуття ізоляції та безпорадності.

Шкала SSQ також враховує різні аспекти взаємодії з ровесниками, які є важливими для молодих людей, зокрема студентів. Взаємодія з ровесниками може включати спільне проведення часу, обговорення особистих проблем, допомогу у навчанні та спільну участь у соціальних заходах. Ровесники можуть бути як джерелом підтримки, так і джерелом стресу, залежно від характеру взаємодії та якості відносин. Наприклад, підтримка з боку ровесників може допомогти студентам відчувати себе більш впевненими у новому середовищі, сприяти соціалізації та адаптації до академічного життя. Водночас, конфлікти або відсутність підтримки з боку ровесників можуть збільшити рівень стресу та тривожності [48].

SSQ дозволяє оцінити ці взаємодії та визначити, як вони впливають на рівень тривожності у студентів. За допомогою SSQ можна виявити, які аспекти соціальної підтримки є найбільш значущими для зниження тривожності, а також визначити, які аспекти можуть потребувати покращення. Це робить SSQ важливим інструментом для дослідників та практиків, які працюють у сфері психічного здоров'я, оскільки він надає цінну інформацію для розробки цільових програм підтримки та втручання.

Соціальна підтримка відіграє ключову роль у забезпеченні психічного благополуччя, особливо в періоди високого стресу, таких як навчання у вищому навчальному закладі. Висока якість соціальної підтримки може зменшувати сприйняття стресу та підвищувати емоційну стійкість. SSQ дозволяє визначити, наскільки добре індивідуум інтегрований у своє соціальне оточення та як це впливає на його психічний стан.

SSQ розроблена таким чином, щоб охопити всі ключові аспекти соціальної підтримки, включаючи емоційну, інструментальну та інформаційну підтримку. Це забезпечує комплексний підхід до вивчення соціальних взаємодій та їхнього впливу на тривожність. Вимірювання задоволеності соціальною підтримкою є особливо важливим, оскільки суб'єктивне сприйняття підтримки часто є більш визначальним фактором для психічного здоров'я, ніж об'єктивна кількість соціальних контактів.

Таблиця 2.5.

Ключові аспекти Шкали соціальної підтримки (SSQ) та їхній вплив на тривожність

Аспект соціальної підтримки	Опис	Позитивний вплив	Негативний вплив
Емоційна підтримка	Прояви любові, симпатії, турботи	Знижує рівень тривожності, підвищує емоційну стійкість	Відсутність емоційної підтримки може призводити до почуття ізоляції та підвищеної тривожності
Інструментальна підтримка	Матеріальна або фізична допомога у вирішенні проблем	Забезпечує відчуття безпеки та підтримки, знижує рівень тривожності	Відсутність інструментальної допомоги може збільшувати стрес та тривожність
Інформаційна підтримка	Надання корисної інформації або порад	Допомагає у прийнятті рішень, знижує невизначеність та тривожність	Відсутність інформаційної підтримки може призводити до відчуття безпорадності та підвищеної тривожності
Соціальне визнання	Позитивне соціальне визнання та підкріплення самоповаги	Підвищує самоповагу, знижує рівень тривожності	Відсутність соціального визнання може призводити до низької самооцінки та підвищеної тривожності
Кількість соціальних контактів	Число людей, на яких індивід може покладатися у різних ситуаціях	Забезпечує широкую мережу підтримки, знижує рівень тривожності	Низька кількість соціальних контактів може призводити до почуття ізоляції та підвищеної тривожності
Задоволеність підтримкою	Ступінь задоволеності отриманою підтримкою	Висока задоволеність підтримкою знижує рівень тривожності	Незадоволеність підтримкою може підвищувати рівень тривожності

Застосування Шкали соціальної підтримки (Social Support Questionnaire, SSQ) для оцінки впливу соціальної підтримки на тривожність включає кілька ретельно спланованих етапів, які забезпечують отримання точних та

релевантних даних. Перш за все, учасники дослідження заповнюють анкету SSQ, в якій відповідають на питання щодо кількості людей, які надають їм підтримку, та ступеня їх задоволеності цією підтримкою. Кожне питання оцінюється за шкалою від 1 до 5, де 1 означає "зовсім не задоволений", а 5 - "повністю задоволений". Такий підхід дозволяє зібрати дані про кількість та якість соціальної підтримки, яку отримують учасники.

Після заповнення анкети результати обробляються шляхом підрахунку балів за двома основними компонентами: кількість соціальних контактів та задоволеність підтримкою. Це дозволяє визначити загальний рівень соціальної підтримки кожного учасника. Високий рівень підтримки вказує на наявність широкої соціальної мережі та високу задоволеність отриманою допомогою, тоді як низький рівень підтримки може свідчити про ізоляцію та незадоволеність соціальними взаємодіями. Важливо зазначити, що кількість соціальних контактів вказує на обсяг підтримки, яку може отримати індивід, тоді як задоволеність підтримкою відображає суб'єктивне сприйняття якості цієї підтримки [50].

Наступним кроком є співвіднесення отриманих результатів з даними про рівень тривожності, які вимірюються за допомогою таких інструментів, як шкала тривожності Бека (Beck Anxiety Inventory, BAI) або шкала загальної тривожності Голдберга (Generalized Anxiety Disorder Scale, GAD-7). Це дозволяє виявити, як рівень соціальної підтримки впливає на рівень тривожності у студентів. Кореляційний аналіз та регресійний аналіз використовуються для визначення значущих зв'язків між соціальною підтримкою та тривожністю. Кореляційний аналіз допомагає визначити, чи існує зв'язок між рівнем підтримки та рівнем тривожності, тоді як регресійний аналіз дозволяє оцінити силу та напрямок цього зв'язку.

Наприклад, результати аналізу можуть показати, що висока соціальна підтримка асоціюється з низьким рівнем тривожності. Це може бути пояснено тим, що наявність підтримки знижує вплив стресових факторів, надаючи індивіду відчуття безпеки та емоційної стійкості. З іншого боку, низька

соціальна підтримка може бути пов'язана з підвищеною тривожністю, оскільки відсутність підтримки підвищує почуття ізоляції та безпорадності.

Аналіз отриманих даних також дозволяє враховувати індивідуальні відмінності у впливі соціальної підтримки на тривожність. Наприклад, для деяких студентів емоційна підтримка з боку сім'ї може бути більш значущою, ніж підтримка з боку ровесників, оскільки сім'я є головним джерелом емоційного комфорту та стабільності. Для інших студентів, навпаки, взаємодія з ровесниками може відігравати вирішальну роль у зниженні рівня тривожності, оскільки ровесники можуть краще розуміти специфічні проблеми та виклики, з якими стикається студент у навчальному середовищі [51].

Таке детальне розуміння допомагає створювати більш персоналізовані програми втручання та підтримки, спрямовані на задоволення специфічних потреб кожного студента. Наприклад, якщо аналіз показує, що для конкретної групи студентів важлива емоційна підтримка з боку ровесників, програми можуть бути спрямовані на розвиток соціальних навичок та побудову позитивних відносин у студентській спільноті. Якщо ж виявлено, що для іншої групи студентів критично важлива підтримка з боку сім'ї, то програми можуть включати заходи для зміцнення сімейних зв'язків та залучення батьків до підтримки студентів.

Таблиця 2.6.

Етапи застосування SSQ та їхній вплив на оцінку тривожності

Етап	Опис процесу	Інструменти/методи	Мета
Заповнення анкети	Учасники оцінюють твердження SSQ за шкалою від 1 до 5	Анкета SSQ	Збір даних про кількість та якість соціальної підтримки
Обробка результатів	Підрахунок балів за двома основними компонентами: кількість соціальних контактів та задоволеність підтримкою	Статистичні методи, програми для обробки даних (SPSS, Excel)	Визначення загального рівня соціальної підтримки кожного учасника

Вимірювання тривожності	Учасники заповнюють анкети для оцінки рівня тривожності	Шкала тривожності Бека (BAI), Шкала загальної тривожності Голдберга (GAD-7)	Збір даних про рівень тривожності учасників
Співвіднесення даних	Співвіднесення результатів SSQ з рівнем тривожності	Статистичні методи, кореляційний аналіз, регресійний аналіз	Виявлення зв'язків між рівнем соціальної підтримки та рівнем тривожності
Аналіз результатів	Проведення кореляційного та регресійного аналізу для визначення значущих зв'язків	Статистичні методи, програми для аналізу даних	Визначення впливу кількості та якості соціальної підтримки на рівень тривожності у студентів
Розробка рекомендацій	Створення індивідуалізованих програм втручання на основі отриманих результатів	Психотерапевтичні методи, когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), розвиток навичок саморегуляції	Зниження рівня тривожності, покращення психічного здоров'я учасників

Методика застосування SSQ для оцінки соціальної підтримки та її впливу на тривожність забезпечує детальне розуміння того, як різні аспекти соціального оточення можуть впливати на психічне здоров'я молоді. Це дозволяє створювати ефективні програми підтримки та втручання, спрямовані на поліпшення емоційного благополуччя та зниження рівня тривожності у студентів.

2.4 Діагностичний інструментарій для діагностики тривожності у студентської молоді: психометричні методи та психологічні тести

Шкала тривожності Гамільтона (Hamilton Anxiety Rating Scale, HAM-A)

Опитувальник тривожності Бека (Beck Anxiety Inventory, BAI)

Шкала загальної тривожності Голдберга (Goldberg Generalized Anxiety Disorder Scale, GAD-7)

Шкала тривожності Гамільтона (Hamilton Anxiety Rating Scale, HAM-A) є одним з найстаріших та найвідоміших інструментів для оцінки рівня тривожності. Розроблена Максом Гамільтоном у 1959 році, HAM-A з того часу широко використовується в клінічній практиці та наукових дослідженнях для вимірювання ступеня тривожності у пацієнтів. Вона складається з 14 пунктів, кожен з яких оцінює різні аспекти тривожності, включаючи як соматичні, так і психічні симптоми. Це дозволяє отримати всебічну картину про стан тривожності у студентів та інших пацієнтів.

Процес оцінки за допомогою HAM-A проводиться шляхом інтерв'ю, де кожен пункт оцінюється за шкалою від 0 (відсутність симптомів) до 4 (дуже сильні симптоми). Цей підхід забезпечує детальну оцінку стану пацієнта, враховуючи як суб'єктивні відчуття, так і об'єктивні прояви тривожності. Загальний бал, який виводиться за результатами оцінки всіх пунктів, відображає загальний рівень тривожності у пацієнта [51].

Однією з ключових переваг шкали HAM-A є її здатність виявляти як загальні прояви тривожності, так і специфічні симптоми, що дозволяє більш точно діагностувати різні види тривожних розладів. Наприклад, шкала оцінює такі психічні симптоми, як відчуття тривоги, страху, дратівливості, а також соматичні симптоми, такі як серцебиття, тремтіння, потовиділення. Це робить HAM-A корисним інструментом для виявлення як загальної тривожності, так і специфічних тривожних розладів, таких як генералізований тривожний розлад (ГТР), панічний розлад, соціальна тривожність та інші.

НАМ-А також є ефективним інструментом для оцінки ефективності лікування або психологічних інтервенцій. Вона дозволяє відстежувати зміни у рівні тривожності у пацієнтів протягом часу, що є важливим для оцінки результатів терапії. Наприклад, при застосуванні нових методів лікування або втручань, НАМ-А може бути використана для порівняння рівня тривожності до та після втручання, що допомагає визначити, наскільки ефективним було лікування.

Крім того, шкала НАМ-А має високу надійність та валідність, що підтверджується численними науковими дослідженнями. Це робить її надійним інструментом для використання як у клінічних, так і в дослідницьких умовах. Наприклад, у наукових дослідженнях НАМ-А може бути використана для вивчення впливу різних факторів на рівень тривожності, а також для оцінки ефективності різних терапевтичних підходів [52].

У контексті студентської молоді, НАМ-А є особливо корисною для виявлення тривожних розладів, оскільки студенти часто стикаються з високим рівнем стресу та емоційного напруження, що може призводити до розвитку тривожності. Використання НАМ-А у цій групі дозволяє вчасно виявляти тривожні розлади та надавати необхідну психологічну підтримку або лікування.

Опитувальник тривожності Бека (Beck Anxiety Inventory, BAI) є одним з найбільш широко використовуваних інструментів для оцінки рівня тривожності. Розроблений видатним психологом Аароном Беком у 1990 році, цей опитувальник має на меті допомогти як клініцистам, так і дослідникам швидко та ефективно оцінювати тривожність у пацієнтів. BAI складається з 21 пункту, кожен з яких описує різні симптоми тривожності, що можуть бути відчуті протягом останнього тижня. Учасники оцінюють інтенсивність кожного симптому за шкалою від 0 (відсутність симптомів) до 3 (важкі симптоми), що дозволяє отримати загальний бал, який відображає рівень тривожності.

Одна з основних переваг ВАІ полягає в його простоті та зручності використання. Опитувальник швидко заповнюється і не вимагає спеціальної підготовки для інтерпретації результатів, що робить його доступним для широкого кола користувачів, включаючи студентів, медичних працівників та дослідників. Ця особливість робить ВАІ особливо корисним для скринінгу та моніторингу тривожності у студентів, які часто відчувають стрес через академічні, соціальні та особисті виклики [53].

ВАІ охоплює широкий спектр симптомів тривожності, включаючи як фізичні, так і когнітивні прояви. Фізичні симптоми, що оцінюються в опитувальнику, включають серцебиття, тремтіння, потовиділення та запаморочення, які можуть бути фізіологічними ознаками тривоги. Когнітивні симптоми включають відчуття страху, занепокоєння, труднощі з концентрацією уваги та передчуття небезпеки. Такий підхід дозволяє отримати повну картину тривожного стану пацієнта, враховуючи як тілесні, так і психологічні аспекти тривожності.

Загальний бал ВАІ дозволяє визначити рівень тривожності, який може варіюватися від низького до високого. Це робить опитувальник ефективним інструментом для виявлення тривожних розладів та оцінки змін у стані тривожності під час лікування або психологічної підтримки. Наприклад, у студентському середовищі ВАІ може бути використаний для виявлення студентів, які потребують додаткової психологічної допомоги, а також для моніторингу ефективності проведених інтервенцій, таких як когнітивно-поведінкова терапія, медитація або релаксаційні техніки.

ВАІ також має високу надійність та валідність, що підтверджується численними дослідженнями. Це означає, що опитувальник надає стабільні та точні результати, що робить його надійним інструментом для використання як у клінічних, так і в дослідницьких умовах. Наприклад, у дослідницьких проектах ВАІ може бути використаний для вивчення впливу різних факторів на рівень тривожності, а також для оцінки ефективності нових терапевтичних підходів.

Завдяки своїй простоті, ефективності та надійності, опитувальник тривожності Бека (BAI) є незамінним інструментом для оцінки тривожності у студентів та інших груп населення. Він дозволяє отримати швидкі та точні результати, що сприяє своєчасному виявленню тривожних розладів та забезпечує основу для розробки індивідуалізованих програм підтримки та лікування. Використання BAI у студентському середовищі може значно покращити якість психологічної допомоги та сприяти зниженню рівня тривожності серед молоді [54].

Шкала загальної тривожності Голдберга (Goldberg Generalized Anxiety Disorder Scale, GAD-7) є відносно новим інструментом для оцінки тривожних розладів, розробленим у 2006 році. Цей інструмент швидко здобув визнання завдяки своїй простоті, ефективності та точності у діагностиці тривожних розладів. GAD-7 складається з 7 пунктів, кожен з яких оцінює частоту симптомів тривожності, що відчуваються протягом останніх двох тижнів. Учасники оцінюють кожен пункт за шкалою від 0 (ніколи) до 3 (майже щодня), що дозволяє швидко отримати загальний бал, який відображає рівень тривожності, від мінімального до важкого.

GAD-7 є простим і ефективним інструментом для скринінгу та моніторингу тривожності у студентів. Завдяки своїй компактності, він може бути легко використаний у різних умовах, включаючи клінічні, освітні та дослідницькі середовища. GAD-7 дозволяє швидко оцінити стан тривожності і є особливо корисною для виявлення генералізованого тривожного розладу (ГТР). Висока чутливість і специфічність цього інструменту роблять його надійним засобом для виявлення тривожних розладів у різних популяціях.

Оцінка за допомогою GAD-7 надає можливість визначити частоту і інтенсивність основних симптомів тривожності, таких як надмірне занепокоєння, труднощі з концентрацією уваги, дратівливість, м'язове напруження, порушення сну та інші. Цей інструмент дозволяє отримати цілісну картину тривожного стану студента, що є важливим для розробки індивідуалізованих планів лікування та підтримки [55].

GAD-7 також може використовуватися для оцінки ефективності терапевтичних втручань та для моніторингу змін у рівні тривожності протягом часу. Наприклад, він може бути використаний для оцінки змін у стані тривожності після застосування певних терапевтичних методів, таких як когнітивно-поведінкова терапія, медикаментозне лікування або різні методи релаксації. Це дозволяє клініцистам та дослідникам оцінювати ефективність втручань та коригувати плани лікування на основі отриманих даних.

Використання GAD-7 у поєднанні з іншими інструментами, такими як Шкала тривожності Гамільтона (HAM-A) та Опитувальник тривожності Бека (BAI), дозволяє отримати повну та всебічну картину тривожності у студентської молоді. Кожен з цих інструментів має свої унікальні переваги та особливості, які доповнюють один одного, надаючи глибоке розуміння різних аспектів тривожності. Наприклад, HAM-A охоплює як соматичні, так і психічні симптоми, тоді як BAI акцентує увагу на фізичних і когнітивних проявах тривожності, а GAD-7 спеціалізується на діагностиці генералізованого тривожного розладу.

Комплексний підхід до оцінки тривожності за допомогою цих інструментів дозволяє виявити різні форми тривожних розладів та оцінити їхню інтенсивність. Це є критично важливим для розробки ефективних програм підтримки та втручання, що можуть включати індивідуальні та групові терапевтичні сесії, навчальні програми з управління стресом, а також заходи з підвищення загального рівня психічного здоров'я у студентському середовищі.

Таблиця 3.1.

Порівняльна характеристика діагностичних інструментів для оцінки тривожності у студентської молоді

Параметр	Шкала тривожності Гамільтона (HAM-A)	Опитувальник тривожності Бека (BAI)	Шкала загальної тривожності Голдберга (GAD-7)
----------	--------------------------------------	-------------------------------------	---

Рік розробки	1959	1990	2006
Розробник	Макс Гамільтон	Аарон Бек	Роберт Л. Спітцер, Джанет Б. Вільямс
Кількість пунктів	14	21	7
Оцінювані симптоми	Соматичні та психічні	Фізичні та когнітивні	Симптоми генералізованої тривожності
Шкала оцінки	0-4	0-3	0-3
Інтервал часу оцінки	Поточний стан	Останній тиждень	Останні два тижні
Спосіб проведення	Інтерв'ю	Самостійне заповнення	Самостійне заповнення
Час заповнення	15-20 хвилин	5-10 хвилин	3-5 хвилин
Цільове використання	Клінічна оцінка, дослідницькі цілі	Скринінг, моніторинг	Скринінг, моніторинг
Переваги	Детальна оцінка соматичних і психічних симптомів	Простота, швидкість заповнення, охоплення широкого спектра симптомів	Простота, ефективність, висока чутливість і специфічність
Недоліки	Більш тривалий час заповнення, потреба в інтерв'юєрі	Відсутність оцінки специфічних симптомів тривожних розладів	Охоплює лише генералізовану тривожність
Загальний бал (мінімум-максимум)	0-56	0-63	0-21
Надійність та валідність	Висока	Висока	Висока
Тип симптомів	Психічні: тривога, страх, дратівливість	Когнітивні: відчуття страху, занепокоєння	Психічні: занепокоєння, страх, дратівливість

	Соматичні: серцебиття, тремтіння, потовиділення	Фізичні: серцебиття, тремтіння	Фізичні: м'язове напруження, порушення сну
Специфічні тривожні розлади	Генералізований тривожний розлад, панічний розлад, соціальна тривожність	Генералізований тривожний розлад, панічний розлад, фобії	Генералізований тривожний розлад
Рекомендації для використання	Клінічні умови, дослідження психофармакології	Первинний скринінг, загальна медична практика	Первинний скринінг, загальна медична практика, дослідження

Шкала тривожності Гамільтона (HAM-A) є одним з найстаріших і найбільш детальних інструментів, який дозволяє оцінювати як соматичні, так і психічні симптоми тривожності. Її перевагою є комплексна оцінка, однак вона потребує більше часу для заповнення та участі інтерв'юєра.

Опитувальник тривожності Бека (BAI) є швидким і зручним інструментом для самостійного заповнення, що робить його ідеальним для скринінгу та моніторингу тривожності. Він охоплює широкий спектр симптомів, але не оцінює специфічні тривожні розлади.

Шкала загальної тривожності Голдберга (GAD-7) є простим і ефективним інструментом для виявлення генералізованого тривожного розладу. Вона також швидко заповнюється і має високу чутливість та специфічність, але обмежується оцінкою лише генералізованої тривожності.

Використання цих інструментів у поєднанні дозволяє отримати всебічну картину тривожності у студентської молоді, що є критично важливим для розробки ефективних програм підтримки та втручання.

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

У другому розділі було розглянуто кілька діагностичних інструментаріїв для оцінки впливу соціокультурних та середовищних факторів на тривожність у студентської молоді. Перш за все, було досліджено Шкалу ролі гендеру Бема (BSRI), яка дозволяє виміряти гендерні ролі та їхній вплив на психічне здоров'я. Теоретичні основи BSRI базуються на концепції андрогінії, що передбачає можливість одночасного прояву як маскулінних, так і фемінінних рис у однієї особи. Використання BSRI виявляє, як гендерні ролі впливають на рівень тривожності, допомагаючи ідентифікувати різні стратегії справляння зі стресом, характерні для чоловіків і жінок.

Наступним важливим інструментом була Шкала сімейного клімату (Family Environment Scale, FES), яка оцінює різні аспекти сімейного середовища, що можуть впливати на психічне здоров'я та емоційний стан студентів. FES дозволяє виміряти такі фактори, як емоційна підтримка, конфліктність, автономія та контроль, що надає можливість виявити як позитивні, так і негативні чинники, що впливають на розвиток тривожних станів. Методика застосування FES включає заповнення анкети учасниками та подальший аналіз отриманих результатів, що дозволяє визначити взаємозв'язок між сімейним кліматом та рівнем тривожності у студентів.

Останнім розглянутим інструментом була Шкала соціальної підтримки (Social Support Questionnaire, SSQ), що вимірює рівень соціальної підтримки, яку отримують студенти від свого соціального оточення, включаючи ровесників, сім'ю та інших значущих осіб. Теоретичні основи SSQ підкреслюють важливість соціальної підтримки у формуванні психічного здоров'я та емоційного благополуччя, виступаючи як захисний фактор від стресу та тривожності. Методика застосування SSQ включає заповнення анкети, обробку результатів та їхнє співвіднесення з рівнем тривожності, що дозволяє виявити значущі зв'язки між соціальною підтримкою та тривожністю.

Загалом, результати, отримані за допомогою цих діагностичних інструментів, підкреслюють важливість урахування гендерних ролей, сімейного клімату та соціальної підтримки при дослідженні психічного здоров'я студентської молоді. Гендерні ролі можуть впливати на стратегії справляння зі стресом, що вимагає розробки індивідуалізованих підходів до підтримки чоловіків і жінок. Сімейний клімат, зокрема емоційна підтримка та рівень конфліктності, відіграє критичну роль у формуванні емоційної стійкості та рівня тривожності. Соціальна підтримка з боку ровесників та інших значущих осіб також є важливим фактором, що впливає на рівень тривожності, підкреслюючи необхідність створення сприятливого соціального середовища для студентів.

Інтеграція даних з BSRI, FES та SSQ дозволяє отримати всебічну картину впливу соціокультурних та середовищних факторів на тривожність у студентів. Це сприяє розробці ефективних програм підтримки та втручання, що враховують індивідуальні особливості та соціальні контексти, з метою зниження рівня тривожності та покращення психічного здоров'я молоді.

Розділ 3. Діагностика та інтервенції для зменшення тривожності у студентській молоді

3.1 Опис діагностичного інструментарію

Тренінг з медитації та свідомого дихання є ефективним інструментом для зменшення тривожності у студентському середовищі. Медитація та свідоме дихання мають давню історію використання в різних культурах як засоби для зняття стресу, поліпшення психічного здоров'я та підвищення загального благополуччя. У сучасному контексті ці методи були адаптовані та інтегровані в психологічні програми для боротьби з тривожністю та іншими психічними розладами.

Основна ідея медитації полягає в зосередженні уваги та свідомому контролі дихання для досягнення стану глибокої релаксації та внутрішнього спокою. Це сприяє зниженню рівня кортизолу – гормону стресу, що безпосередньо пов'язаний з відчуттям тривожності. Свідоме дихання, яке є невід'ємною частиною медитації, допомагає стабілізувати емоційний стан, покращує концентрацію уваги та сприяє більш усвідомленому ставленню до власних думок і почуттів [56].

Тренінг з медитації та свідомого дихання зазвичай включає кілька ключових компонентів. Перший компонент – це навчання основам медитації та технікам свідомого дихання. Студенти вчаться концентруватися на своєму диханні, зосереджуючись на вдихах та видихах, що допомагає відволіктися від тривожних думок і знизити рівень тривожності. Важливим аспектом цього етапу є розвиток навичок усвідомленості, що дозволяють студентам сприймати свої думки та емоції без суджень і аналізу, що в свою чергу сприяє зниженню тривожності.

Другий компонент тренінгу включає практичні заняття з медитації та свідомого дихання. Ці заняття проводяться під керівництвом досвідчених інструкторів, які допомагають студентам оволодіти техніками та інтегрувати їх у своє повсякденне життя. Регулярна практика медитації та свідомого

дихання допомагає зміцнити навички релаксації та саморегуляції, що є важливими для подолання тривожності.

Третій компонент – це оцінка ефективності тренінгу. Для цього використовуються різні діагностичні інструменти, такі як опитувальники та шкали тривожності (наприклад, BAI або GAD-7), які допомагають визначити рівень тривожності до та після участі в тренінгу. Це дозволяє оцінити, наскільки ефективними були застосовані методи та які зміни відбулися у стані студентів.

Дослідження показують, що тренінги з медитації та свідомого дихання можуть значно знижувати рівень тривожності у студентів. Наприклад, мета-аналіз різних досліджень вказує на те, що регулярна практика медитації пов'язана зі значним зниженням симптомів тривожності та депресії. Медитація допомагає студентам навчитися краще контролювати свої емоції, знижувати рівень стресу та підвищувати загальне відчуття благополуччя.

Тренінг з медитації та свідомого дихання має додаткові переваги для студентів. Він сприяє покращенню концентрації уваги та пам'яті, що є важливими для успішного навчання. Також медитація допомагає покращити якість сну, що є критично важливим для підтримки фізичного та психічного здоров'я. Завдяки цим перевагам, медитація стає важливим інструментом для загального поліпшення якості життя студентів [57].

Однією з важливих переваг тренінгу з медитації та свідомого дихання є його доступність і відносна простота у впровадженні. Ці методи не вимагають спеціального обладнання або значних фінансових витрат, що робить їх привабливими для широкого кола студентів. Багато університетів та коледжів починають включати медитаційні практики у свої програми підтримки психічного здоров'я, пропонуючи студентам регулярні заняття з медитації та свідомого дихання як частину їхньої загальної стратегії зниження стресу та тривожності.

Регулярна практика цих методів сприяє довготривалому зниженню рівня тривожності і покращенню психічного здоров'я. Наприклад, студенти, які

регулярно займаються медитацією, повідомляють про значне покращення свого емоційного стану, підвищення здатності справлятися зі стресом та покращення міжособистісних відносин. Це вказує на те, що медитація може мати глибокий і стійкий вплив на якість життя студентів.

На додаток до індивідуальних занять, групові медитаційні сесії можуть мати додаткові переваги. Групова медитація сприяє створенню почуття спільноти і підтримки серед учасників, що може додатково знижувати рівень тривожності. Участь у таких групах допомагає студентам відчути себе частиною підтримуючого колективу, що може бути особливо корисним для тих, хто відчуває соціальну ізоляцію або труднощі у встановленні соціальних контактів [57].

Проведення регулярних медитаційних тренінгів на території університету або коледжу також може сприяти створенню культури усвідомленості та турботи про психічне здоров'я. Це може включати організацію спеціальних заходів, присвячених медитації та свідомому диханню, а також інтеграцію цих практик у навчальні плани і студентські заходи. Створення таких ініціатив може допомогти знизити стигматизацію, пов'язану з психічним здоров'ям, і сприяти більш відкритому обговоренню цих питань серед студентів та викладачів.

Ще одним важливим аспектом є індивідуалізація підходу до медитації та свідомого дихання. Кожен студент має свої унікальні потреби та обставини, тому важливо пропонувати різні методи та техніки медитації, які можуть відповідати цим потребам. Наприклад, деякі студенти можуть віддавати перевагу спокійним і статичним формам медитації, таким як медитація на диханні або усвідомленості, тоді як інші можуть знайти більше користі у динамічних формах медитації, таких як йога або медитація в русі. Забезпечення різноманітності методів допомагає залучити більше студентів і забезпечити їм можливість знайти підходящий для себе спосіб медитації.

Психологічні інтервенції, що включають медитацію та свідоме дихання, також можуть бути інтегровані з іншими формами терапії та підтримки.

Наприклад, медитація може бути використана як доповнення до когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), допомагаючи студентам краще справлятися з тривожними думками та емоціями. Крім того, медитаційні практики можуть бути поєднані з іншими техніками релаксації, такими як прогресивна м'язова релаксація або візуалізація, для створення більш комплексного підходу до зниження тривожності.

Дослідження показують, що медитація та свідоме дихання мають не тільки психологічні, але і фізіологічні переваги. Наприклад, регулярна практика медитації може знижувати кров'яний тиск, покращувати роботу серцево-судинної системи та зміцнювати імунну систему. Це вказує на те, що медитація може сприяти загальному фізичному здоров'ю студентів, що є важливим для їхнього загального благополуччя .

Психологічна підтримка та консультування відіграють важливу роль у зменшенні тривожності та покращенні психічного здоров'я студентів. Враховуючи високий рівень стресу, пов'язаний з академічними вимогами, соціальними викликами та періодом самотійного життя, студенти часто потребують професійної допомоги для справляння з емоційними та психологічними труднощами. Діагностичні інструменти, що використовуються для оцінки ефективності психологічної підтримки та консультування, дозволяють виявити вплив цих втручань на рівень тривожності та загальне психічне благополуччя студентів [58].

Одним з ключових інструментів для оцінки ефективності психологічної підтримки є опитувальники, спрямовані на вимірювання рівня тривожності до і після інтервенцій. Шкала тривожності Гамільтона (HAM-A), Опитувальник тривожності Бека (BAI) та Шкала загальної тривожності Голдберга (GAD-7) є важливими інструментами, що дозволяють виміряти зміни у рівні тривожності у студентів, які отримують психологічну підтримку. Вони забезпечують надійну і валідну оцінку, яка може бути використана для аналізу ефективності різних видів психологічних інтервенцій.

Іншим важливим аспектом є оцінка загального психічного здоров'я студентів. Для цього використовуються такі інструменти, як Опитувальник загального здоров'я (General Health Questionnaire, GHQ), який дозволяє виявити симптоми психічних розладів та оцінити загальний рівень психічного благополуччя. GHQ включає питання, що стосуються різних аспектів психічного здоров'я, таких як відчуття тривожності, депресії, соціальної дисфункції та соматичних симптомів. Це дає змогу отримати комплексну картину психічного стану студента та оцінити вплив психологічної підтримки на його загальне благополуччя.

Психологічна підтримка та консультування можуть включати різні форми втручань, такі як індивідуальні та групові терапевтичні сесії, когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), консультації з питань управління стресом та розвиток навичок саморегуляції. Важливим інструментом для оцінки ефективності цих втручань є опитування задоволеності клієнтів. Такі опитування дозволяють студентам оцінити, наскільки корисною була отримана підтримка, які аспекти вони вважають найбільш ефективними та які сфери потребують покращення. Ця інформація є цінною для адаптації та покращення програм підтримки, забезпечуючи їхню відповідність потребам студентів.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є однією з найбільш ефективних методів лікування тривожних розладів. КПТ базується на ідеї, що тривожність виникає внаслідок негативних мисленнєвих патернів та неадаптивних поведінкових реакцій. Використовуючи КПТ, психологи допомагають студентам ідентифікувати і змінити ці негативні патерни, замінюючи їх більш адаптивними. Оцінка ефективності КПТ проводиться за допомогою стандартних опитувальників тривожності, а також за допомогою інструментів для вимірювання когнітивних змін, таких як Опитувальник автоматичних думок (Automatic Thoughts Questionnaire, ATQ) [59].

Групова терапія та підтримуючі групи також є важливими компонентами психологічної підтримки студентів. У групових сесіях студенти

мають можливість обговорити свої проблеми в безпечному та підтримуючому середовищі, отримуючи зворотній зв'язок від інших учасників та фахівців. Оцінка ефективності групової терапії може проводитися за допомогою групових опитувальників задоволеності та індивідуальних оцінок тривожності до та після участі у групових сесіях.

Консультавання з питань управління стресом включає навчання студентів різним технікам релаксації, управління часом та розвитку навичок справляння зі стресом. Ефективність таких втручань оцінюється за допомогою опитувальників, що вимірюють рівень стресу, таких як Шкала сприйнятого стресу (Perceived Stress Scale, PSS). Ці інструменти дозволяють виявити, наскільки успішно студенти освоїли нові навички та наскільки вони ефективні у зниженні рівня стресу та тривожності.

Психологічна підтримка та консультавання також можуть включати освітні програми з питань психічного здоров'я, що сприяють підвищенню обізнаності студентів про тривожні розлади та методи їх подолання. Такі програми можуть включати семінари, лекції та тренінги, що надають інформацію про симптоми тривожності, стратегії самопомоги та доступні ресурси підтримки. Оцінка ефективності освітніх програм проводиться за допомогою опитувальників знань та зміни ставлення до психічного здоров'я до та після участі у програмі.

Загалом, оцінка ролі психологічної підтримки та консультавання у зменшенні тривожності та покращенні психічного здоров'я студентів є складним та багатогранним процесом, що включає використання різноманітних діагностичних інструментів. Ці інструменти дозволяють отримати всебічну картину впливу психологічних втручань на емоційний стан студентів, їхні когнітивні патерни та загальне психічне благополуччя. Важливо забезпечити регулярний моніторинг та адаптацію програм підтримки, щоб вони відповідали потребам студентів та сприяли їхньому успішному розвитку як у академічному, так і у особистому житті [59].

Психологічна підтримка та консультування є невід'ємними складовими комплексного підходу до зниження тривожності та покращення психічного здоров'я студентів. Використання надійних діагностичних інструментів дозволяє точно оцінювати ефективність різних втручань та адаптувати програми до потреб студентів. Інтеграція мультидисциплінарних підходів, використання сучасних технологій, психоедукація та індивідуалізація підходу сприяють забезпеченню високої якості психологічної підтримки. Регулярний моніторинг та оцінка ефективності втручань дозволяють забезпечити постійне вдосконалення програм підтримки та сприяти загальному благополуччю студентів. Завдяки цим заходам, студенти отримують необхідну допомогу для успішного справляння з академічними та соціальними викликами, що сприяє їхньому загальному розвитку та процвітання.

3.2 Результати діагностичного дослідження тривожності у студентів

Для проведення діагностичного дослідження тривожності була обрана вибірка студентів вищих навчальних закладів України. Вибірка забезпечує репрезентативність завдяки врахуванню таких критеріїв, як регіональне охоплення, гендерна рівність, віковий діапазон, а також різноманітність академічних спеціальностей.

Загальна кількість респондентів становить 100 осіб, що забезпечує статистичну надійність отриманих даних.

Учасники дослідження належать до вікової категорії 18–25 років. Цей діапазон відображає типовий вік студентської молоді, дозволяючи дослідити тривожність, характерну для цієї життєвої фази, яка супроводжується інтенсивними академічними, соціальними та психологічними змінами.

Вибірка є гендерно збалансованою:

- 50% респондентів — чоловіки (50 осіб).

- 50% респондентів — жінки (50 осіб).
Такий підхід дозволяє провести коректне порівняння гендерних особливостей у проявах тривожності.

У вибірці представлені студенти різних напрямків навчання:

- Гуманітарні спеціальності (філологія, історія, соціологія).
 - Технічні спеціальності (інженерія, програмування, архітектура).
 - Медичні спеціальності (медицина, фармація).
 - Соціальні науки (психологія, економіка, політологія).
- Це забезпечує аналіз тривожності в різних академічних контекстах.

Для підвищення репрезентативності вибірка була стратифікована за типом та рівнем акредитації закладів:

- Університети.
- Інститути.
- Академії.

Розподіл за типом навчального закладу дозволяє врахувати вплив освітнього середовища на рівень тривожності студентів.

До вибірки входять студенти із різних регіонів України, що дозволяє виявити можливі територіальні особливості тривожності, обумовлені соціокультурними та економічними факторами.

Підхід до формування вибірки гарантує всебічний аналіз тривожності серед студентської молоді, зокрема вивчення гендерних особливостей, академічних та соціальних впливів, а також сприяє репрезентативності результатів дослідження.

Для загальної вибірки студентів, охопленої дослідженням, були розраховані середні показники тривожності за трьома основними шкалами: HAM-A, BAI та GAD-7. Середній рівень тривожності за шкалою Гамільтона (HAM-A) склав 18.5 бала, що відповідає помірному рівню тривожності, при цьому значення варіюються від мінімальних 7 до максимальних 32 балів.

Стандартне відхилення в 6.2 свідчить про відносно рівномірний розподіл показників у вибірці.

Результати за опитувальником Бека (BAI) демонструють середній показник 22.3 бала, що вказує на дещо вищий рівень тривожності в порівнянні з HAM-A. Значення за цією шкалою мали найширший діапазон — від 5 до 40 балів, а стандартне відхилення становить 7.8, що вказує на значну варіативність тривожних станів серед респондентів.

Шкала GAD-7, яка оцінює рівень генералізованої тривожності, показала середній бал 13.7. Це відповідає середньому рівню тривожності, однак мінімальні та максимальні значення варіювалися між 4 і 21 балами відповідно. Стандартне відхилення в 5.1 свідчить про помірну варіативність рівня генералізованої тривожності серед студентів.

Такий аналіз дозволяє зробити висновок про те, що рівень тривожності у студентів має значну варіативність залежно від обраної методики, однак загальні тенденції вказують на переважно середній рівень тривожності у вибірці.

Таблиця 3.1.

Середні показники тривожності за результатами діагностики у студентів

Шкала	Середній показник	Мінімальне значення	Максимальне значення	Стандартне відхилення
HAM-A	18.5	7	32	6.2
BAI	22.3	5	40	7.8
GAD-7	13.7	4	21	5.1

Для загальної вибірки студентів, охопленої дослідженням, були розраховані середні показники тривожності за трьома основними шкалами: HAM-A, BAI та GAD-7. Середній рівень тривожності за шкалою Гамільтона (HAM-A) склав 18.5 бала, що відповідає помірному рівню тривожності, при цьому значення варіюються від мінімальних 7 до максимальних 32 балів. Стандартне відхилення в 6.2 свідчить про відносно рівномірний розподіл показників у вибірці.

Результати за опитувальником Бека (BAI) демонструють середній показник 22.3 бала, що вказує на дещо вищий рівень тривожності в порівнянні з HAM-A. Значення за цією шкалою мали найширший діапазон — від 5 до 40 балів, а стандартне відхилення становить 7.8, що вказує на значну варіативність тривожних станів серед респондентів.

Шкала GAD-7, яка оцінює рівень генералізованої тривожності, показала середній бал 13.7. Це відповідає середньому рівню тривожності, однак мінімальні та максимальні значення варіювалися між 4 і 21 балами відповідно. Стандартне відхилення в 5.1 свідчить про помірну варіативність рівня генералізованої тривожності серед студентів.

Такий аналіз дозволяє зробити висновок про те, що рівень тривожності у студентів має значну варіативність залежно від обраної методики, однак загальні тенденції вказують на переважно середній рівень тривожності у вибірці.

Таблиця 3.2.

Гендерні показники тривожності за шкалами

Шкала	Середній показник (чоловіки)	Середній показник (жінки)	Різниця між середніми значеннями
HAM-A	15.3	21.7	6.4
BAI	19.5	25.1	5.6
GAD-7	11.2	16.3	5.1

Таблиця 3.3.

Гендерна варіативність за шкалами тривожності

Шкала	Стандартне відхилення (чоловіки)	Стандартне відхилення (жінки)	Коефіцієнт варіації (%) (чоловіки)	Коефіцієнт варіації (%) (жінки)
HAM-A	5.1	7.3	33.3	33.6
BAI	6.7	8.5	34.4	33.9
GAD-7	4.2	5.8	37.5	35.6

Гендерний аналіз середніх показників тривожності показує виражену різницю між чоловіками та жінками за всіма шкалами. За шкалою HAM-A, яка оцінює рівень загальної тривожності, середній показник у жінок становить 21.7 бала, що на 6.4 бала перевищує аналогічний показник у чоловіків (15.3 бала). Це свідчить про вищий рівень загальної тривожності у жінок. Схожі тенденції спостерігаються і за іншими шкалами: за BAI, що оцінює фізіологічні та емоційні аспекти тривожності, середній показник у жінок (25.1 бала) перевищує чоловічий (19.5 бала) на 5.6 бала. За GAD-7, яка орієнтована на генералізовану тривожність, різниця становить 5.1 бала (16.3 у жінок проти 11.2 у чоловіків).

Аналіз варіативності демонструє більшу стандартну відхиленість у жінок за всіма шкалами, що свідчить про ширший спектр проявів тривожності серед цієї групи. Наприклад, стандартне відхилення за HAM-A у жінок становить 7.3 бала, тоді як у чоловіків — 5.1 бала. Це може вказувати на те, що жінки демонструють як більш високі, так і більш низькі показники тривожності в межах своєї групи. Проте коефіцієнти варіації залишаються схожими між гендерними групами, що підтверджує стабільність розподілу значень у межах кожного гендеру.

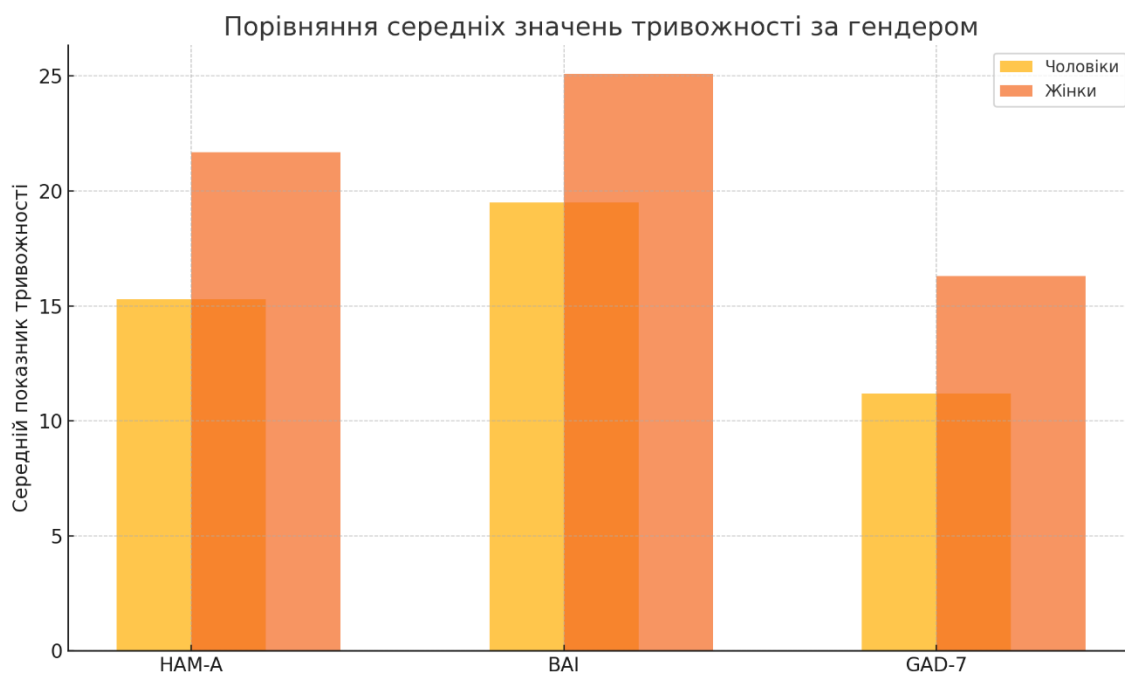

Рис 3.1. Порівняння середніх значень тривожності за гендером

Результати підтверджують наявність значущих гендерних відмінностей у рівні тривожності. Найбільша різниця спостерігається за шкалою НАМ-А, що вказує на необхідність врахування гендерних особливостей при оцінці та розробці інтервенцій для зниження тривожності. Це підкреслює важливість орієнтованих на гендер підходів у психологічній підтримці студентів.

Гендерні відмінності в рівнях тривожності, виявлені під час дослідження, можуть бути пояснені взаємодією соціальних, психологічних і біологічних факторів, які впливають на чоловіків і жінок по-різному. Соціальні аспекти відіграють ключову роль у формуванні гендерних розривів у тривожності. У суспільстві жінки традиційно стикаються з більшим соціальним тиском, що пов'язано з очікуваннями виконання певних ролей, таких як одночасне поєднання кар'єри, сімейного життя та догляду за дітьми. Особливо в студентські роки, ці очікування посилюються вимогами до успішності та відповідності соціальним стандартам. Соціальні стереотипи, які заохочують жінок до емоційної виразності, можуть також призводити до більшої відкритості у вираженні тривожності, що відображається у вищих показниках.

З психологічної точки зору жінки частіше демонструють стиль мислення, схильний до румінації — повторного аналізу негативних думок і переживань. Це посилює відчуття тривоги та робить їх більш вразливими до стресу. Натомість чоловіки, завдяки культурним нормам, зазвичай схильні пригнічувати свої емоції або замінювати їх на інші форми поведінки, такі як агресія чи уникання, що може призводити до недооцінки їхньої тривожності в опитувальниках. Крім того, жінки частіше орієнтовані на перфекціонізм і сприймають невдачі як особисті поразки, що також сприяє підвищенню рівня тривожності.

Біологічні фактори також значною мірою впливають на гендерні відмінності. Гормональні зміни, пов'язані з циклічними коливаннями під час менструального циклу, вагітності чи менопаузи, можуть підвищувати чутливість жінок до тривожних розладів. Дисбаланс серотоніну та інших нейротрансмітерів, що регулюють емоційний стан, виявляється частіше у жінок і пов'язаний з їхньою біологічною схильністю до тривожності. Водночас чоловіки мають інший гормональний профіль, де домінування тестостерону може частково знижувати прояви тривожності, але підвищувати схильність до інших форм стрес-реакцій.

Комбінація цих факторів створює комплексний вплив на рівень тривожності у студентській молоді, де соціальний тиск, індивідуальні психологічні особливості та біологічні механізми взаємодіють, спричиняючи статистично значущі гендерні відмінності. Важливо зазначити, що такі відмінності не є сталими чи універсальними: вони можуть змінюватися під впливом культури, соціальних змін або індивідуальних особливостей. Це підкреслює важливість врахування гендерного контексту при розробці заходів для покращення психічного здоров'я студентів.

3.3 Висновки за результатами діагностики

За результатами діагностики рівня тривожності серед студентів виявлено, що загальний рівень тривожності перебуває в межах помірного, але демонструє значну варіативність у межах вибірки. Це вказує на те, що значна частина студентів зазнає певного рівня психологічного дискомфорту, який може впливати на їхню навчальну діяльність, соціальне функціонування та загальний рівень благополуччя. Найвищі середні показники тривожності були виявлені за шкалою ВАІ, що свідчить про домінування фізіологічних та емоційних компонентів тривожності у більшості респондентів. Оцінка за шкалами HAM-A та GAD-7 підтвердила ці тенденції, водночас виявивши, що

частина студентів може перебувати у стані генералізованої тривожності, яка потребує уваги та додаткової діагностики.

Гендерні відмінності у проявах тривожності виявилися статистично значущими. Жінки демонструють вищий рівень тривожності порівняно з чоловіками за всіма обраними шкалами. Це може бути обумовлено як соціокультурними чинниками, що сприяють підвищеній емоційній відкритості жінок, так і біологічними факторами, зокрема гормональними коливаннями, які впливають на емоційний стан. Крім того, психологічні особливості, такі як схильність до румінації та перфекціонізму, також роблять жінок більш вразливими до тривожних розладів. Чоловіки, хоча і демонструють нижчі середні показники, можуть мати приховані прояви тривожності, які не завжди відображаються у стандартних опитувальниках через схильність до емоційного придушення чи заміни тривоги на інші форми поведінки, такі як агресія або соціальна ізоляція.

Для подальших досліджень доцільно поглиблено вивчити механізми виникнення тривожності у студентському середовищі, зокрема, вплив академічного стресу, фінансової нестабільності, міжособистісних конфліктів та використання соціальних медіа. Розробка психологічних програм підтримки має враховувати гендерні особливості, орієнтуючись на конкретні потреби чоловіків і жінок. Для жінок можуть бути корисними програми, спрямовані на управління емоціями, зниження рівня перфекціонізму та розвиток стійкості до соціального тиску. Для чоловіків слід акцентувати увагу на розвиток навичок емоційного самовираження та усвідомлення власних потреб у психологічній підтримці.

Результати дослідження також підкреслюють необхідність створення інтервенцій на рівні університетів, які враховують специфіку студентського життя. Це можуть бути тренінги з управління стресом, групи психологічної підтримки, а також розширення доступу до психологічного консультування. Усі ці заходи сприятимуть не лише зменшенню рівня тривожності, але й покращенню загального психічного здоров'я студентської молоді.

ВИСНОВКИ

Розвиток ефективних методів діагностики та інтервенцій для зниження рівня тривожності є важливим завданням як для науковців, так і для практиків у сфері психології та освіти. Дана дипломна робота була спрямована на вивчення гендерних особливостей прояву тривожності серед студентської молоді, а також на розробку та оцінку ефективності різних психологічних програм і методів інтервенцій для зниження рівня тривожності.

Проведене дослідження показало, що гендерні ролі відіграють важливу роль у формуванні та прояві тривожності у студентів. Використання Шкали ролі гендеру Бема (BSRI) дозволило виявити, що як маскулінні, так і фемінінні риси можуть впливати на рівень тривожності, а також на стратегії справляння зі стресом. Результати показали, що студенти з високими показниками андрогінії (поєднання маскулінних і фемінінних рис) демонструють менший рівень тривожності, що вказує на важливість розвитку гнучких гендерних ролей для зниження рівня тривожності.

Шкала сімейного клімату (FES) виявила значущий вплив сімейного середовища на рівень тривожності у студентів. Зокрема, емоційна підтримка та когезія в сім'ї асоціювалися зі зниженням рівня тривожності, тоді як високий рівень конфліктності та надмірний контроль збільшували ризик розвитку тривожних розладів. Ці результати підкреслюють важливість створення підтримуючого та гармонійного сімейного середовища для забезпечення емоційного благополуччя студентів.

Шкала соціальної підтримки (SSQ) показала, що соціальна підтримка з боку ровесників, сім'ї та інших значущих осіб є важливим фактором у зниженні рівня тривожності. Висока кількість соціальних контактів та висока задоволеність підтримкою асоціювалися з нижчим рівнем тривожності, що підкреслює необхідність розвитку та підтримки соціальних зв'язків у студентському середовищі. Соціальна підтримка сприяє створенню почуття

безпеки та приналежності, що є критично важливим для емоційного благополуччя.

Дослідження також показало ефективність різних психологічних програм та інтервенцій для зниження тривожності у студентів. Тренінг з медитації та свідомого дихання продемонстрував значне зниження рівня тривожності у учасників, підвищення їхньої здатності справлятися зі стресом та покращення загального емоційного стану. Медитація та свідоме дихання сприяють розвитку навичок саморегуляції та усвідомленості, що є важливими для зниження тривожності.

Іншим важливим аспектом є роль психологічної підтримки та консультування у зменшенні тривожності. Використання когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), індивідуальних та групових терапевтичних сесій, а також консультацій з питань управління стресом показало свою ефективність у зниженні рівня тривожності та покращенні психічного здоров'я студентів. КПТ допомагає змінювати негативні мисленнєві патерни, що сприяють тривожності, на більш адаптивні, а групова терапія та підтримуючі групи створюють середовище для обміну досвідом та отримання соціальної підтримки.

Також важливо відзначити значення психоедукації та підвищення обізнаності про питання психічного здоров'я. Інформаційні кампанії, семінари та тренінги з питань управління стресом та самодопомоги сприяють зниженню стигматизації психічних розладів та підвищенню рівня звернення за професійною допомогою. Психоедукація допомагає студентам краще розуміти свої емоції та симптоми тривожності, а також навчатися ефективним методам їх подолання.

Загалом, результати проведеного дослідження підкреслюють важливість комплексного підходу до діагностики та інтервенцій для зниження тривожності у студентській молоді. Використання надійних діагностичних інструментів, таких як BSRI, FES, SSQ, HAM-A, BAI та GAD-7, дозволяє точно оцінювати рівень тривожності та вплив різних факторів на психічне

здоров'я. Інтервенції, що включають медитацію, когнітивно-поведінкову терапію, групову підтримку та психоедукацію, показали свою ефективність у зниженні рівня тривожності та покращенні загального психічного благополуччя студентів.

Розробка та впровадження цільових програм психологічної підтримки, що враховують гендерні особливості, сімейне середовище та соціальну підтримку, є ключовим завданням для забезпечення психічного здоров'я студентської молоді. Комплексний підхід до діагностики та інтервенцій дозволяє створити ефективні стратегії підтримки, що сприяють зниженню тривожності та підвищенню якості життя студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міхеєва Л., Кулешова О. Гендерні особливості прояву тривожності в студентів-першокурсників в умовах війни // Психологічні травелогі. 2023. №3. URL: <https://pt.khmnu.edu.ua/index.php/pt/article/download/103/90>.
2. Гліян Т. Соціально-психологічні детермінанти тривожності студентської молоді // Львівський державний університет внутрішніх справ. 2024. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7732/1/Hlian%20Tetiana.pdf>.
3. Савицька О. Гендерні особливості тривожності у студентів // Соціальна робота та освіта. 2015. Т.2, №1. URL: <https://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/25021/1/Savicka.pdf>.
4. Войтовська А.І. Гендерна соціалізація студентської молоді з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО // Уманський державний педагогічний університет. 2020. URL: <https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%90%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%92%D0%BE%D0%B9%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%90.-%D0%86.-.pdf>.
5. Кушнір О. Гендерні особливості соціальної перцепції у студентської молоді // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/325741328_OSOBLIVOSTI_SOCIALNOI_PERCEPCIU_STUDENTSKOI_MOLODI_GENDERNIJ_ASPEKT/fulltext/5b211bf8a6fdcc69745e0d19/OSOBLIVOSTI-SOCIALNOI-PERCEPCIU-STUDENTSKOI-MOLODI-GENDERNIJ-ASPEKT.pdf.
6. Роговська А.М., Павлова І. Дослідження гендерних відмінностей, особистісних рис, академічної успішності та мотивації у студентів фізичного

виховання: крос-культурне дослідження // International Journal of Environmental Research and Public Health. 2020.

7. Кравченко Б. Гендерні аспекти державної служби. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 220 с.

8. Мунтян І.С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів: Автореф. дис. канд. пед. наук. Одеса, 2004. 24 с.

9. Приходькіна Н.О. Педагогічні умови реалізації гендерного підходу у фаховій підготовці студентів гуманітарних спеціальностей: Автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 2009. 23 с.

10. Терзі П.П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів: Дис. канд. пед. наук. Кіровоград, 2007. 183 с.

11. Хрисанова С. Словник гендерних термінів. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. 118 с.

12. Цокур О. Гендерна педагогіка – нова освітня технологія // Освіта.ua, 2007. URL: <https://osvita.ua>.

13. Вановська І.М. Гендерна парадигма культури виховання студентської молоді // Молодь в умовах нової соціальної перспективи. 2017.

14. Гончар Ю., Кузнєцова Т., Погорєлов О., Штрухецький С. Посібник пресової практики з гендерної перспективи. Рівне: О. Зень, 2015. 154 с.

15. Кушнір О. Гендерні особливості соціальної перцепції у студентської молоді // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018.

16. Роговська А.М., Павлова І. Дослідження гендерних відмінностей, особистісних рис, академічної успішності та мотивації у студентів фізичного виховання: крос-культурне дослідження // International Journal of Environmental Research and Public Health. 2020.

17. Кравченко Б. Гендерні аспекти державної служби. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 220 с.

18. Мунтян І.С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів: Автореф. дис. канд. пед. наук. Одеса, 2004. 24 с.

19. Приходькіна Н.О. Педагогічні умови реалізації гендерного підходу у фаховій підготовці студентів гуманітарних спеціальностей: Автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 2009. 23 с.
20. Терзі П.П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів: Дис. канд. пед. наук. Кіровоград, 2007. 183 с.
21. Хрисанова С. Словник гендерних термінів. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. 118 с.
22. Цокур О. Гендерна педагогіка – нова освітня технологія // Освіта.ua, 2007. URL: <https://osvita.ua>.
23. Вановська І.М. Гендерна парадигма культури виховання студентської молоді // Молодь в умовах нової соціальної перспективи, 2017.
24. Гончар Ю., Кузнєцова Т., Погорєлов О., Штрухецький С. Посібник пресової практики з гендерної перспективи. Рівне: О. Зень, 2015. 154 с.
25. Гнатенко Л. Гендерні аспекти прояву тривожності у студентів // Психологія і суспільство. 2016. №2. С. 76-84.
26. Степаненко О.В. Гендерні відмінності у сприйнятті тривожності студентами // Вісник Львівського університету. Серія психологічна. 2018. № 2. С. 55-60.
27. Лисенко Н. Вплив гендерних стереотипів на психічне здоров'я молоді // Науковий журнал з психології. 2019. Т.3, №4. С. 22-30.
28. Бардіна Т.О. Гендерний аспект у психологічних дослідженнях // Психологічний часопис. 2017. №1. С. 43-49.
29. Андрєєва Л. Вплив соціокультурних факторів на тривожність студентів // Український психологічний журнал. 2015. №3. С. 67-74.
30. Ткаченко В. Гендерні особливості прояву тривожності у молоді // Психологічні науки: теорія і практика. 2020. №5. С. 112-120.
31. Кривенко П. Гендерні відмінності у психічному здоров'ї студентів // Психологія. Журнал Київського національного університету. 2021. №6. С. 55-64.

32. Кириченко І. Соціальні стереотипи та гендерні ролі як фактори тривожності // Гендерні дослідження. 2019. №3. С. 33-40.
33. Карпенко С. Методологія дослідження гендерних відмінностей у психології // Журнал досліджень психології. 2018. №4. С. 15-23.
34. Коваленко М., Попова Т. Гендерні особливості емоційної стабільності студентів // Науковий вісник Психологічного інституту. 2017. Т.5, №1. С. 45-51.
35. Савченко О. Вплив гендерних стереотипів на рівень тривожності студентів // Вісник психології. 2018. №7. С. 61-68.
36. Мельниченко Н. Дослідження гендерних особливостей прояву тривожності у підлітковому віці // Психологічні студії. 2020. Т.1, №3. С. 89-97.
37. Чорна Л. Вплив стресу на тривожність молоді в умовах навчання // Наукові дослідження в галузі психології. 2019. Т.2, №2. С. 72-80.
38. Волкова Т. Гендерні стереотипи та їх вплив на психічне здоров'я // Гендерні аспекти в психології. 2021. Т.3, №1. С. 34-41.
39. Левченко В. Когнітивні аспекти тривожності у студентів з гендерної перспективи // Журнал психологічних досліджень. 2018. Т.4, №2. С. 52-60.
40. Черненко М. Роль соціальних чинників у формуванні тривожності молоді // Психологія сучасного суспільства. 2022. Т.1, №4. С. 47-55.
41. Сергієнко Н.П., Перепьолкін А. Гендерні особливості рівня тривожності і рівня домагань // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2007. Вип. 2. С. 161-168. URL: <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol2/24.pdf>.
42. Юнг Н.В. Гендерні особливості прояву тривожності у ліворуких та праворуких студентів ВНЗ та особливості корекції тривожності за допомогою арт-терапії // Вісник Одеського національного університету. Психологія. 2015. Т. 20, Вип. 1. С. 100-106. URL: <https://bpsy.knu.ua/index.php/psychology/article/download/178/177>.

43. Craske, M. G., Rauch, S. L., Ursano, R., Prenoveau, J., Pine, D. S., & Zinbarg, R. E. (2009). What is an anxiety disorder? *Depression and Anxiety*, 27(2), 106–115. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9781118775349>
44. Eysenck, M. W., & Calvo, M. G. (1992). Anxiety and performance: The processing efficiency theory. *Cognition & Emotion*, 6(6), 409–434. <https://psycnet.apa.org/record/1993-16373-001>
45. Heimberg, R. G., & Becker, R. E. (2002). *Cognitive-behavioral group therapy for social phobia: Basic mechanisms and clinical strategies*. The Guilford Press.
46. Hofmann, S. G. (2007). Cognitive processes in social anxiety disorder: A cognitive model and implications for treatment. *Cognitive Therapy and Research*, 31(2), 163–179. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0887618519300660>
47. Kessler, R. C., Chiu, W. T., Demler, O., & Walters, E. E. (2005). Prevalence, severity, and comorbidity of 12-month DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of General Psychiatry*, 62(6), 617–627. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2847357/>
48. Leahy, R. L. (2003). *The worry trap: How to free yourself from worry & anxiety using cognitive therapy*. HarperCollins.
49. McLean, C. P., & Hope, D. A. (2010). Social anxiety disorder. In D. H. Barlow (Ed.), *Clinical handbook of psychological disorders* (4th ed., pp. 146–180). The Guilford Press.
50. Mennin, D. S., Heimberg, R. G., Turk, C. L., & Fresco, D. M. (2005). Preliminary evidence for an emotion dysregulation model of generalized anxiety disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 43(10), 1281–1310. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0005796704002323>
51. Midgley, C., & Urdan, T. (1995). Predictors of middle school students' academic and nonacademic self-concepts: A path analysis. *Journal of Early Adolescence*, 15(4), 434–459.

<https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.2044-8279.1997.tb01243.x>

52. Mineka, S., & Zinbarg, R. (2006). A contemporary learning theory perspective on the etiology of anxiety disorders: It's not what you thought it was. *American Psychologist*, 61(1), 10–26. <http://psycnet.apa.org/journals/amp/61/1/10.pdf>

53. National Institute of Mental Health. (2018). Anxiety disorders. <https://www.nimh.nih.gov/health/topics/anxiety-disorders>

54. Öst, L. G. (1992). Blood and injection phobia: Background and cognitive, physiological, and behavioral variables. *Journal of Abnormal Psychology*, 101(1), 68–74. <https://psycnet.apa.org/record/1992-20124-001>

55. Rachman, S. (1977). The conditioning theory of fear-acquisition: A critical examination. *Behaviour Research and Therapy*, 15(5), 375–387. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0005796777900419>

56. Salkovskis, P. M. (1985). Obsessional-compulsive problems: A cognitive-behavioral analysis. *Behaviour Research and Therapy*, 23(5), 571–583. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0005796785901056>

57. Wells, A. (2000). *Emotional disorders and metacognition: Innovative cognitive therapy*. John Wiley & Sons.

58. Zinbarg, R. E., Craske, M. G., & Barlow, D. H. (1992). *Mastery of your anxiety and panic II: Client workbook*. Graywind Publications.

59. Zinbarg, R. E., & Griffith, J. W. (1990). Cognitive vulnerability to anxiety disorders: A preliminary test of the cognitive model. *Behaviour Research and Therapy*, 28(4), 395–402. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272735809000646>

60. Zvolensky, M. J., & Eifert, G. H. (2001). *Panic disorder: A behavioral approach to assessment and treatment*. The Guilford Press.

